

פְּרָחִים הֵם שְׁפֵת הָאֱהָבָה

פתגמים, אמרות-כנף ומטבעות-לשון

ליקט: בן-ציון יהושע

שי לצאצאיי

באהבה

פְּרָחִים הֵם שְׂפֵת הָאֱהָבָה

פתגמים, אמרות-כנף ומטבעות-לשון

ליקט: בן-ציון יהושע

ירושלים, תשפ"ד - 2024

Flowers are the language of love

Proverbs

Collected by

Benzion D. Yehoshua

עיצוב והפקה: לאה וילף

נדפס בדפוס.....

ירושלים

תוכן

הפתגם כהשתקפות של תרבות עממית 7

פתגמים ואמרות כנף

העולם והיקום, טבע, צומח ודומם 11

פחד ואומץ 11

- חיים ומוות 12
- אהבת מולדת 15
- ממלכה, ממשל, רודנות, פוליטיקה 15
- בעלי-חיים כמשל 16
- משפחה, הורים וצאצאים 20
- אדם עם עצמו 21
- גורלו של אדם 25
- בין אדם לחברו 27
- אופטימיות, פסימיות 30
- חכמה, טיפשות 31
- דעת, חינוך, בערות 31
- משלח-יד, פרנסה, בטלה 32
- גאווה, כבוד, צניעות 34
- הכנסת אורחים, נימוס, התנהגות 35
- נדיבות, בזבזנות, קמצנות 36
- אהבה, שנאה, קנאה, תאוות בצע 36
- אושר 42
- יופי, כיעור, ניקיון 42
- אמונה ודת 43
- אמת, שקר 44
- פשע, צדק ועוול, דרך הישר 45
- ספרות, אמנות, מוזיקה 45

מלחמה ושלום 47

צ'ינגיז חאן ומלחמותיו 49

מטבעות-לשון 58

הפתגם כהשתקפות של תרבות עממית

היום הוא המחר שדאגנו בגללו אתמול

פתגם הוא אמירה תמציתית שמבטאת רעיונות ואמונות מקובלים. לכל פתגם פנים רבות, פירושים רבים ונסיבות שונות שניתן להשתמש בהם. ישנם פתגמים מקבילים, דומים, ולעתים אף סותרים בין תרבות לתרבות ולעתים אפילו בתוך אותה תרבות.

פתגמים הם חלק מכל שפה מדוברת והם קשורים לצורות אחרות של ספרות עממית כמו חידות ואגדות שמקורן במסורת שבעל פה. השוואות של פתגמים שנמצאו במקומות שונים בעולם מראות שניתן ללקט את אותו גרעין של חוכמה בתנאים ובשפות תרבותיות שונות. אותו פתגם עשוי להימצא בגרסאות רבות. הפתגם הערבי: 'טוב ציפור אחת ביד ולא עשר בשמים' לבש צורות שונות והוא קיים בשפות רבות. לפתגמים בספר משלי יש מקבילות ביוון העתיקה ובקרב עמי קדם אחרים. הפתגם 'לְשׁוֹן רַכָּה תִשְׁבֵּר גְּרָם' (משלי כה, טו). ביוונית: 'מענה רך מסיט את הזעם'. הפתגם הוא גשר לתקשורת רב-תרבותית וכלי להפצת רעיונות ומסרים אוניברסליים ודפוסי התנהגות. הגמישות המצויה בפתגמים והעברתם בעל-פה מאפשרת להם לשרוד שינויים סביבתיים רבים ולעבור מדור לדור.

פתגמים מגיעים ממקורות רבים, רובם אנונימיים וקשים למעקב. הופעתם הראשונה בצורה ספרותית היא לרוב עיבוד של אמירה בעל פה. רוב החברות העריכו את הפתגמים שלהם ואספו אותם למען הדורות הבאים. ישנם אוספים מצריים עתיקים החל משנת 2500 לפני הספירה. כתובות שומריות מביאות כללי דקדוק בצורת פתגם. בסין העתיקה השתמשו בהם להוראת התנהגות מוסרית. כתבי ה-וודו של הודו השתמשו בהם כדי להסביר רעיונות פילוסופיים. במנזרים השתמשו בפתגמים כדי ללמד לטינית. השימוש בפתגמים בבתי-ספר לרטוריקה, בדרשות ובעבודות דידיקטיות הביא להכרה נרחבת בפתגם והוביל לשימורו בכתבי יד.

אומרים שאברהם לינקולן המציא את הפתגם 'אין מחליפים סוסים באמצע הנהר'. ייתכן שהשתמש בפתגם שהיה שגור עוד לפניו. ספר משלי המזוהה באופן מסורתי עם שלמה, כולל למעשה אמירות שרווחו במרחב בדורות קודמים. קווי דמיון סגנוניים מסוימים נמצאו בפתגמים מאותו חלק של העולם. פתגמים במזרח התיכון, למשל, עושים שימוש בצורות ביטוי ציוריות צבעוניות. אופייני הוא התיאור המצרי הפתגמי של אדם בר מזל: 'הַשְּׁלִיכוּ אוֹתוֹ לְנִילוֹס וְהוּא עֲלָה עִם דָּג בְּפִיו' או 'הרבה דברים קטנים עושים דבר אחד גדול'. פתגמים עממיים משתמשים בדרך כלל בדימויים ביתיים – חפצים ביתיים, חיות משק וחיות מחמד ואירועים מחיי יומיום. פתגמים מבטאים לרוב ערכי מוסר וניסיון חיים. חכמת האדם נמדדה בין השאר ביכולתו להשתמש בפתגמים ולהתאימם למצב הנתון. הפתגם הוערך בשל תמציתיותו, ובשל המשמעויות שניתן לייחס לו. פתגם מעצם טבעו הוא נחלת הכלל, מייחסים אותו ליותר מאחד בעוד שפתגם הוא חלק מן השיח ובא לחזק ולאשש את הנאמר. על כן הפתגם הוא נחלת המשתמשים בו. הפתגם בא מחכמת-דורות וניסיון חיים ויש להם ערך אוניברסלי.

המיניאטורות המוגשות כאן הן יפות, אך בבחינה מדוקדקת יותר, הם, כמו הפתגמים, הם סיפורים פנומנליים שנלכדו בפרטים רבים ומורכבים. עולם הציורים המיניאטוריים משקף היסטוריה, כתבי קודש וחיי אדם לאורך הדורות.

אבי מולא רפאל יהושע-רז סיפורים ופתגמים היו שגורים על פיו ושיחתו הייתה מתובלת בפתגם, במשל ובסיפור. הוא נודע כמספר הסיפורים בשכונת הבוכרים בירושלים במחצית הראשונה של המאה ה-20¹. מדי שבת התקהלו סביבו עשרות מבני השכונה והקשיבו לסיפוריו ולפתגמיו, שהתמשכו משבוע לשבוע. ברגע השיא הוא הודיע: 'הגיעה שעת תפילת ערבית של מוצ"ש, נתראה בשבוע הבא באותו מקום ובאותו זמן'. הקהל שלו היה דרוך והמתין בקוצר רוח למפגש הבא. במלחמת העצמאות הוא נפצע קשה ומת מפצעיו הוא נפטר בצהרי יום שישי, כ"ה בניסן תשי"ז והובא למנוחות לפני כניסת השבת. מביני דבר אמרו בשכונה: כי הוא זכה לבוא לקבר ישראל לפני כניסת השבת בשל היותו משמח חתן וכלה, בשיר ובריקוד.

השיח החינוכי בביתנו היה מתובל בסיפור ובפתגם והרוח הזאת דבקה בי במידה מסוימת. במשך שנים אגרתי פתגמים ששמעתי או קראתי ונהניתי מחכמת החיים הטמונה בהם. הם מוגשים לאהובי נפשי כמנחת אהבה.

ירושלים, ה' תשפ"ד
בן-ציון יהושע באייר

¹ כינסתי מסיפוריו של אבי רפאל יהושע-רז בספרים: 'צוואת אב' ו'תפוח מעץ הדעת'. ראו ויקיפדיה ערך: בן-ציון דוד יהושע-רז.

פתגמים ואמרות-כנף

העולם והיקום, טבע וצומח

אבנים עם לב אדם (הרב צבי יהודה הכהן קוק).
 אושרו של אדם לא נכלל בתוכנית הבריאה (פרויד).
 אין ורד ללא דרדר.
 אין חדש תחת השָׁמֶשׁ. (קהלת א, ט).
 אין מושלם בעולם – גם בשמש יש כתמים (הודי).
 אין מחזיקים שני אבטיחים ביד אחת (אפגני).
 אין שושנה ללא קוצים.
 אל תגדע את העץ המצל עליך.
 אליה וקוץ בה.
 אם לא היו אבני חצץ בעולם, לא יכולנו לעמוד על ערכן של פנינים.
 אם תשב מול הירח – תדמה לירח.
 אפילו אבן קטנה עלולה לדרדר את מי שנמצא בפסגה (קוריאני).
 אשפים היודעים אבן ההופכת ברזל לזהב.
 באין רוח – עץ לא ינוע (אפגני).
 בחור כארז.
 בלהט השמש תדע להעריך את הצל (הודי).
 בקפלי בגדיכם עדין השתמר ריחן של ארצות רחוקות (אגדה פרסית).
 דֹּר הַלֵּךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת (קהלת א ד).
 הארץ הנושבת שלנו דומה לאדרת ישנה ודהויה, היא אי, המוקף מכל צד על ידי אוקיינוס בלי מצרים. (מתוך ספר לימוד ערבי ישן).

הטבע הוא יצירת האמנות של אלוהים (דנטה אלגירי).
 "הכול יודעים את האור, אך אין איש יודע לומר מהו האור".
 הקפיטליזם כורת את הענף שעליו הוא יושב (קרל מרקס).
 השמים – שמים לאלוהים; החאן – ריבון עולמים, מושל מסילות
 כוכבים, בידו גורל כל האדם.
 דבר אל העצים ואל האבנים.
 האור הוא תחילת מעשה בראשית הוא שם נרדף למחשבה, לנאורות,
 להכרה ודעת.
 הזמן הוא כמו נהר – אין לגעת באותם מים פעמיים. מים שזרמו לא
 יחלפו על פניך
 שוב.
 'הכלים לעולם לא יוכלו להכיל את השפע' (על קברו של דוד שחר).
 הנהר אינו מפתח רגשות לכלב השותה את מימיו (אפגני).
 התאנה אינה נופלת לעולם בשלמותה לתוך הפה.
 התפוח לא נפל רחוק מהעץ.
 זהב טהור אינו חושש מכור ההיתוך.
 זרוק אבנים מלוא החופן, אחת מהן תפגע במטרה (הודי).
 טוהר הזהב נמדד באבן בוחן (הודי).
 יש להרחיב את גבולות השלטון עד הים האחרון, שאחריו מתחיל
 החושך.
 ישן כמו בול עץ.
 כדי להזיז הר עליך להסיר קודם את האבנים הקטנות (סיני).
 כדי לעלות בהר – יש לעיתים צורך לעקוף נהרות, אגמים וביצות
 מלח.
 "כי האדם עץ השדה" (דברים כ, יט).
 כסף אינו צומח על העץ.
 לגלגל סלע לראש ההר.
 מותה של אם וישיבה על אבן, ככל שהזמן חולף הכאב מחריף (אתיופי).

מילה בסלע (מגילה יח, א)
 מעץ אחד אפשר לייצר מיליון גפרורים; מגפרור אחד אפשר לשרוף
 מיליון עצים.
 מרוב עצים לא רואים את היער.
 נהר גדול נוצר מטיפה ועוד טיפה.
 עברית רזה.
 עץ אגס אינו מניב תפוח (בוסני).
 עץ גבוה נתקל בהרבה רוחות (יפאני).
 עץ ניכר על-פי פריו ולא על-פי שורשיו (ספרדי).
 עץ שגדל בצל אינו מניב פירות.
 עץ שמניב שפע פרי, מרכין את ראשו (ארמני).
 עץ ששורשיו נעוצים בקרקע ראשו נישא מעלה.
 עץ גבוה נתקל בהרבה רוחות (יפאני).
 פרח של מחר זורעים היום.
 פרחים הם שפת האהבה.
 צל הרים כהרים (עפ"י שופטים ט, לו).
 קל יותר לנפץ סלעים מאשר לרכך את הלב (הודי).
 שורשי העצים נעוצים באדמה אבל ענפיהם תמיד עם הראש למעלה.
 תהיה כמו מים ולא אבן, פשוט תזרום!

פחד ואומץ

אומץ בלי שכל – חסר תועלת.
 אומץ הוא לעמוד ולנאום. אומץ הוא גם לשבת ולהקשיב (צ'רצ'יל).
 אל תהיה אמיץ - פשוט תברח!
 אם אמות קברו אותי במקום שעוברים בו הצבאים הקלים, בעלי
 הקרניים הכפופות,
 במקום שנשרים חגים בשמים לאיטם, בתילים אלה טמונים
 שרידי הגיבורים

הגדולים (צ'ינגיז חאן).

אם לא היו מוגי לב בעולם, לא יכולנו להכתיר גיבורים.

אני מציב אומץ לב נגד הגורל, טבע נגד הרגל, ותבונה נגד תשוקה.

הדבר היחיד שעלינו לפחד ממנו הוא הפחד עצמו (תיאודור רוזוולט).

הפחד הוא אביו מולידו של האומץ.

כוחה של חומה אינו גדול או קטן מהאומץ של האנשים המגנים עליה (צ'ינגיז חאן).

כמה נועז המאמין כי אוהבים אותו (פרויד).

מי שחי בפחד נענש מדי יום ביומו.

מי שמעמיד פני קבצן חי כל ימיו בפחד ובכל יום מת מחדש.

מי שפוחד מזאבים שלא ילך ליער.

פחדנים המציאו את הבלמים (רוסי).

צריך אומץ לב כדי להודות שאתה מפחד (בן-גוריון).

שירות בחצרו של מלך שתי פנים לו: באחת – תקווה ללחם; בשנייה – פחד המוות.

חיים ומוות

אדון מוות עיף מלקטוף אותי.

אדם בא לעולם וידי קפוצות, כלומר: כל העולם כולו שלי הוא; ונפטר מן העולם בידיים

פשוטות, כלומר: לא נטלתי מן העולם כלום (קהלת רבא, ה, ד).

אינני מפחד מהמוות. יכולתי למות שנים רבות לפני שנולדתי ומעולם לא חשתי אי

נוחות בשל כך.

אל תִּבְכֶּה את המתים, שאינם אלא כלובים שציפורים התעופפו מהם (סעדי).

אלה שאהבת אנוש בלבבם – יחיו לנצח (כהנמואי).
 אל-תשליכני לעת זקנה, ככלות כחי אל-תעזבני (תהילים עט ט).
 אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני (תהילים נא יג)².
 אם הוא לא זז ויש לו פתק על הרגל סימן שהוא מת.
 אם לא תמות עני תאריך ימים.
 אנו באים לעולם לבד והולכים ממנו לבד (פרויד).
 אני גוסס מעבר ליכולתי הכלכלית (אוסקר וויילד).
 אני צובע שערי בשחור כמתאבל על זקנתי (רודקי).
 אנשים אינם מתים כשליבם מפסיק לפעום.
 אף אחד אינו יודע מה מצפה לו מעבר לפינה.
 אתה עושה הכול כאילו זה היום האחרון שלך עלי אדמות.
 בבחירה בין תדמית נחמדה בלי חיים, אני מעדיפה חיים על-פני תדמית
 (גולדה מאיר).
 בעולם הזה אנשים נרדמים ובמותם מתעוררים.
 בתחנה הסופית תפגוש את אלוהים.
 בחיי לא היה אחד שלא הרעיף עליו הוד והדר ולא חלק לו כבוד. עכשיו
 כשארוננו מונח לפנינו - לא נכזב אם נאמר שלא דג רקק היה אלא לווייתן,
 לא אזוב קיר אלא ארז. טיפש הוא לא היה. אם מקצת חכמתו היה מקדיש
 לתורה ולמעשים טובים אין ספק שהיה גדול הדור [הצעה להספד לאדם
 גדול].
 החיים חיש יתמו. לא נאריך ימים פה. מאלה שעזבונו, מי הנה שב?
 אמרו: מי? (עומר ח'יאים, מרובעים, תרגם בנציון בן-שלום).
 היזהר בקריאת ספרי רפואה. אתה עלול למות מטעות כתיב.
 הימים חולפים, שנה עוברת, אבל המנגינה לעולם נשאר (עממי, גרמני).
 הנותן לדורו – נותן לדורות (ביאליק).

² 'אל תשליכני...' - תפילתו של משורר תהילים על אדם, שבזקנתו, כשהגוף וכוחות הנפש במשבר פיסי ורוחני ואדם נזקק לקורת-גג ולפת לחם, דווקא אז באחרית ימיו יזכה לסעד.

חיים הם כמו אוטובוס מאסף – עולים בתחנה אחת ויורדים באחרת.
חיים הם מה שניצור מהם.

חיי צעירים – תקווה; חיי קשישים – זיכרונות (צרפתי).

חיים ומות ביד הלשון (משלי יח, כ).

טוב למות עם בטן מלאה מחיי רעב.

טוב שמחרפים אותי בחיי ולא משבחים אותי במותי.

כולם חוששים שקברם צר מדיי.

כִּי יַעֲשֶׂר אִישׁ כִּי יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ. כִּי לֹא בְּמוֹתוֹ יִקַּח הַפֶּלַל לֹא יִרְדֹּ
אֶחָרָיו כְּבוֹדוֹ (תהילים מט, יז-יח).

כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יְמוּתוֹ, יַחַד כָּסִיל וְבַעַר יֹאבְדוּ, וְעֲזָבוּ לְאַחֲרֵים חֵילִם³
(תהילים מט, יא).

כל אדם צריך לחפש מקום שבו ייצא מן הדעת בשלווה.

כל אדם צריך לעשות את מה שמתאים לו – השאה מצווה ונתינו
מקיימים את הוראתו.

כל החיים מחכים לו והוא בא... המוות.

כל המתים תמימים וישרים, נדיבים וחכמים. אזובי קיר נעשים ארזים ודג
הרקק נעשה לווייתן – בבית הקברות (מנדלי מ"ס).

כמספר המחלות שיצר אללה – הוא גם יצר תרופות כנגדן.

כשנולדת, אתה בכית והעולם שמח. חשוב שבלכתך מן העולם -
אתה תשמח והעולם יבכה (פרסי).

לגן עדן הולכים בשביל מזג האוויר, לגיהנום – בשביל החברה.

להריח את הפרחים מלמטה.

לעזאזל החיים, העיקר הבריאות!

לקבר חינם יש הרבה קופצים.

מה שהמיילדת מביאה – רוחצת המתים לוקחת (אפגני).

³ כספו, עושרו.

מה שלא הורג אותך, מחזק אותך.

מהו המוות? אומרים שיש רופאים דגולים, אשפים, היודעים אבן ההופכת ברזל לזהב; הם גם יודעים לרקוח שיקוי המחזיר את הנעורים – מרקחת עשבים המעניקה חיי נצח.

מוות יכול לשכוח אותך ליום אחד, אך לא למחרת (ערבי).

מי שהתנסה במחזות מחרידים ועבר עליהם בשתיקה, דומה לקמצן, שצרר דברי חפץ באדרת וקבר את אוצרו במקום שומם בשעה שיד מלאך המוות כבר נגעה בראשו.

מי שחי בפחד מפני המוות, מלאך המוות יפגע בו גם אם ירקיע לשחקים למצוא מקלט.

מי שטובע לא מפריע לו שיורד גשם.

מי שלא שותה ולא מעשן מת בריא (רוסי).

מי שרץ עם הראש לקיר סופו שיקפח את חייו.

נולד, מת, ניסה.

נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז).

סֶפֶר – בידיו תער; בפיו – פִּגְיוֹן.

עובר אורח – מה שאתם – אנחנו היינו; מה שאנחנו – אתם תהיו. שמונה פסיעות מכאן קבורה אישה שאהבה את החיים (כתובת בבית הקברות Monfort l'Amaury, צרפת).

עלינו להשאיר סימני דרך, אחרת למה באנו? (אביגדור קהלני).

צעיר שמת משול ללהבה שמים רבים כיבו אותה; מותו של זקן כמדורה דועכת מעצמה (קיקרו).

ראה את עולמו בחייו (עפ"י ברכות א).

שני דברים בטוחים בחיים ואחד מהם...מיסים.

אהבת מולדת

אינך אוהב את מולדתך מפני שרחבת ידיים היא אלא מפני היותה שלך
(סנקה).

אין לי ארץ אחרת.

אסביר לילדיי מדוע הצטרפתי להגנת המולדת ולא מדוע לא הגנתי עליה
(תיאודור

רוזוולט).

הילדות היא מולדת המבוגרים (אבות ישורון).

טוב למות בעד ארצנו (יוסף טרומפלדור).

יש מקצוע כזה – להגן על המולדת (רוסי).

כל היושב בארץ ישראל, ארץ ישראל מכפרת עליו (ספרי).

"לכל מקום שאני נוסע, אני נוסע לארץ ישראל" (ר' נחמן מברסלב).

לעולם אל תזלזל במולדת שלך ובאשתך (אתיופי).

פטריוטיות היא פטריוטיות. אלה המכנים אותה בשם קנאות אינם יכולים
לפגוע בכבודה.

ממלכה, ממשל, רודנות, פוליטיקה

אל תגור במדינה שבה אין מכבדים את המלך.

אל תתעקש מול מלך קוצף או מול נהר שוצף.

אם המלך מכריז בצוהרי היום שעכשיו לילה, תתבונן בכוכבים.

אני שונא מותרות. אני נוהג במתינות. קל לשכוח את החזון והמטרה שלך
ברגע שיש לך

בגדים משובחים, סוסים מהירים ונשים יפות (צ'ינג'יז חאן).

בתי-קברות מלאים באנשים שאין להם תחליף (דה גול).

דיפלומטים חייבים לחשוב פעמיים לפני שאינם אומרים דבר.

חיתולים וראשי ממשל יש להחליף מאותה סיבה.

ככל שמדינה מושחתת, כן רבים החוקים שהיא מחוקקת (טקיטוס).

כנות היא המדיניות הטובה ביותר – אם משלמים לך.
 למלך כאב בטן, לוזזיר עושים חוקן.
 לשוד, לרצח ולגזל יקראו במרמה 'שלטון' ואת הנזק שהם עושים יכנו
 'שלום'(טקיטוס).
 מפרות קדושות מכינים את ההמבורגרים הטובים ביותר.
 כשדיפלומט אומר כן, כוונתו: אולי; כשהוא אומר אולי, כוונתו: לא; כשהוא
 אומר: לא, אין הוא דיפלומט (אנגלי).
 פוליטיקה היא רצינית מדיי מכדי להפקיד אותה בידי פוליטיקאים (דה גול).
 פעם העם היה זקוק למדינה, היום המדינה זקוקה לעם.
 שום תנועה מהפכנית אינה תלויה באדם אחד.

בעלי-חיים כמשל

(לפי א"ב של בעלי החיים)

אֵיל יודע כי בא האביב, רק מקולו שלו (יורם טהרלב).
 אריה – בבית; שועל בחוץ.
 אם אתה מקשט את האתון שלך, אל תופתע אם אחרים ירכבו עליה.
 בקורי עכביש הכרוכים זה בזה ניתן לקשור אריה (אתיופי).
 יוֹדַע צְדִיק נִפְּשׁ בְּהִמָּתוֹ (משלי יב, י).
 בהמה בצורת בן אדם (לדינו, יידיש).
 ברדלס המְדַבֵּר אינו חס על איש. יושב הוא בארץ מלחה ללא מים, שאין
 גישה אליה. לא
 ניתן ללכדו, כלטאה הטובלת בחול או כנחש המתחמק בין הקנים.
 חנית חדרה שריונו; חיצים פגעו במגינו; ברדלס דרס אותו; נמר הרג אותו.
 הגוזל של השנה נבון יותר מהגוזל של אשתקד (אפגני).
 בצאתו יצא רכוב על גמל; בשובו נמצא רכוב על כלב (ערבי).
 גמל פורח באוויר (שבועות ג ח).

גם גמלים הם בני אדם.

הקש ששבר את גב הגמל.

הדג מסריח מהראש (רומי, משורר פרסי).

כמו ברווזים במטווח.

כמו להוציא דג ממלתעות כריש.

יש הרבה דגים בים - יש כשרים ויש טריפה.

דג טורף ודג מאכל לשניהם טעם אחד.

אדם לאדם – זאב (פלאוטוס, רומאי).

עבודה אינה זאב, ליער היא לא תברח (רוסי).

מי שחי עם זאבים, נובח כמו זאב (רוסי).

אם אתה מפחד מזאב, אל תלך ליער (רוסי).

מי שחי עם זאבים, נובח כמו זאב (רוסי).

דומה הוא לבעל עדר המוסר לזאבי הערבה לשמור על הצאן ולגזוז את הצמר

(מונגולי).

גור זאבים סופו להיות זאב.

לאחר פלישת המונגולים חזר העולם לתווה ובוהו כשערות של כושי; בני אדם דמו לזאבים (סעדי).

לפה סגור לא נכנס זבוב (צרפתי).

מי שנולד לזחול לא יוכל לעוף (מקסים גורקי).

שמע-נא מכשכש זנב שכמוך. חמורך נושא תפילה.

שני חמורים מאותה אורווה צבעם אינו משתנה אבל ריח אחד לשניהם (פרסי).

חמור המחלק את משאו לשבע פעמים – ישרוד. הנושא את כל המשא בבת אחת – ימות.

אמרו לחמור: לאן פניך? השיב: לשאת ערימות עצים וכדי מים (ערבי).

מדברים על החמור ובדיוק הגעת.

אל תצפה מחמור-ידיד דבר חוץ מבעיטה (הודי).

אותו חמור עם אוכף אחר.

החמורים הולכים בראש השיירה.⁴

הכתירו חמור למלך הג'ונגל.

מי שאין לו חמור, מזלזל בסוס של אחרים (אתיופי).

רק חמור אינו משנה דעתו.

חמור נולד, חמור נשאר.

חמור שתוי לא יזכור את נשיכת הקופים.

בעיטה מחמור קלה מקנטור של אישה (תימני).

חמורו של משיח.

הם חיים כמו חתול ועכבר.

אפילו חתולה יודעת להעריך מילה טובה (רוסי).

תמימות היא הדבר האחרון שבו אני מאשים חתול (אדוארד פייל).

סקרנות הרגה את החתול (אנגלי).

לחתול תשע נשמות, אך דאגה תחסל את כולן.

לחתול תשע נשמות – בשלוש הוא משחק, בשלוש הוא תועה ובשלוש הוא נשאר.

בכל עדר ישנה כבשה שחורה (רוסי).

מה הפלא? הוא אכל מוח של כבש.

הייתי פעם כבש וגדי שָׁלוּ/ היום אני נמר וזאב טורף. הייתי כבר יונה והייתי צבי/ היום

איני יודעת מי אני (חוזה אלברשטיין).

⁴ שלא בצדק יש דעה קדומה על חמורים. הם צועדים לפני הסוסים והגמלים בשל רגישותם לאבני נגף בדרך.

כלב נובח, כי אינו יודע לנגן.
 יהודי עם כלב, או שזה לא יהודי או שזה לא כלב (אידיש).
 אל תמצא מסתור עם כלב – נביחתו תסגיר אותך.
 הכלבים נובחים והשיירה עוברת.
 שני כלבים רבים והחתול חוטף את האוכל (אתיופי).
 לאחר שהצבוע ברח הכלב נבח (אתיופי).
 כלב קטן נובח יותר חזק מכלב גדול.
 תנו לזנב לכשכש בכלב ולא להיפך.
 לא ניתן לאלף כלב זקן.
 כָּל כָּלָב בִּיג'י יומו - כל כלב בא יומו (ערבי).
 ככל שאני מכירה בני אדם, כך אני אוהבת את הכלב שלי.
 בגן עדן יש יותר כלבים מבני אדם.
 אהבה – קודם אימא, אחר-כך הכלב ולבסוף המאהבת.
 גם אם יכשכש הכלב בזנבו – זנב יישאר זנב (אברהם לינקולן).
 כלבים, כשאחד נובח – כולם מתקבצים ונובחים על חינם (שמות רבא לא)
 כריש שלא שוחה - טובע (רוסי).
 מי שנחש הכישו מפחד מחבל.
 הנחש משיל את עורו אבל לא את טבעו.
 אין אדם דר עם נחש בכפיפה (אחת) (יבמות קיב).
 אל תרטון שאלוהים ברא את הנמר, תודה לו שלא נתן לו כנפיים.
 לא צריך ללטף נמר כדי לדעת שהוא טורף.
 אל תבוז לגור חלש; הוא עלול להיות נמר אכזר (צ'ינגיז חאן).
 הנץ בשמים חסר אונים ללא כנפיים.
 נשר אינו טורף זבובים (ארסמוס).

האדם הוא קצר יד בלי סוס.

לסוס ארבע רגליים ובכל זאת הוא מועד (רוסי).

אין בודקים שיניים לסוס שקיבלת במתנה (רוסי).

איבד את הסוס, אך מחפש הוא את הפרסה (פרסי).

עשב – ערב לחיך של עז (פרסי).

גבינה חינם – רק במלכודת עכברים (רוסי).

למדתי מן העכברים כיצד לחיות ללא שכר דירה, ללא מיסים וללא הוצאות.

אימת יתוש על פיל (שבת עז, ב).

מי שהולך לישון במיטה עם פשפשים, שלא יתפלא, שהוא קם עם עקיצות (רוסי).

מילה שנאמרה כמוה כציפור דרור. לא תוכל להחזיר אותה לאחר שעפה (רוסי).

הצאן בורח מרועה פיסח (תימני).

ציפור ניכרת על-פי מעופה (רוסי).

ציפור אינה חוששת שהענף יקרוס; הכנפיים הן הביטחון האישי שלה.

השתמש בידו של אויבך כדי לתפוס נחש.

מי שהכישו נחש חושש מחבל.

נמלה - לעולם אינה סובלת מרעב; האריה – לא תמיד מוצא מזון (סעדי).

כשנמלה אומרת אוקיינוס. היא מתכוונת לשלולית (דיוגנס).

נמר של נייר.

לעולם אל תתפוס נמר בפה, באוזן או בזנב; אם תפסת – אל תרפה, כי

תהיה לטָרֶף.

נשרים אינם טורפים זבובים.

מי שמוכר סוס עיוור, משבח את רגליו.

ניתן להוביל סוס אל השוקת, אך לא להכריחו לשתות.

מבטיח סוס אחד לשני רוכשים.

תנו לסוסים צרורות חציר ולי ריח נעים של חלב אילים חם.

אוכל כמו סוס, בריא כמו סוס.

הסוס ידהר לשדה הקרב, אך לא יילחם למענך.

אל תכה את הסוס – פן תאבד ידיד.

אדם הוא קצר יד בלי סוס [מונגולי].

אהבתי סוס דוהר, חרב נוצצת ורוח הערבה. אינני רוצה להיות סרוח על שטיחים ולהאזין

לשירי זקנים וסיפוריהם (צ'ינגיז חאן).

סוסה שייכת למי שיודע לרכוב עליה (צרפתי).

עורב אינו מלבין אחרי רחצה (צרפתי).

באין ציפור שיר, גם עורב ייחשב לזמיר.

עוף השמים יוליך את הקול ובעל הַכְּנָפִים יגיד דבר (קהלת י', כ)

ההר הוליד עכבר.

כשהספינה טובעת, העכברים בורחים.

לא העכבר גנב, החור הוא הגנב (גיטין מה א).

עשיר שאינו נהנה מעושרו, כעכבר ששוכב על דינרי זהב ואינו נהנה מהם (רש"י על סנהדרין כט ב).

יש חיים מחוץ למחשב, עכבר זה בעל-חיים.

עקרב חיגר הולך ישר.

עושה פיל מנמלה.

משרת חדש ישיג צבי במרוצתו.

לציפור-מעוף. לאורחים-שלום. לבעל הבית-כבוד. לפרש-דרך
(צ'ינגיז חאן).

ציפור נוסקת אל-על ככל שכנפיה ירשו זאת.

ציפור אחת ביד ולא עשר על העץ.

ציפור קטנה לחשה לי.

קוף שיכור לא יזכור את נשיכות הקופים.

כל קוף בעיני אמו – איילה (ערבי).

אם הקיפוד אומרת לבנה: 'אני כפרת עורך הקטיפתי'.

השועל בצרה בשל פרוותו.

היה ראש לשועלים ולא זנב לאריות.

יָדַע שׁוֹר קִנְהוּ וְחִמּוֹר אֶבּוֹס בְּעֵלְיוֹ (ישעיהו א ג).

מזיל דמעות תנין.

אל תרגיז את התנינים ששוחים לצדך.

אם התרנגול אינו קורא - לא יהיה יום חדש?

ביצה של היום טובה מתרנגולת של מחר (ערבי).

גם תרנגול הודו חשב ועכשיו הוא במרק (רוסי).

ככל שתשמין תרנגולת, כך צרה אצלה החלחולת.

משפחה, הורים וצאצאים

אב שנעדר מוחשי יותר מאב נוכח (אלבר קאמי).

אבא נשאר אבא ובעל נשאר בעל, גם אם הוא עומד על הראש (לאדינו).

אימא אוהבים, מאבא פוחדים (לאדינו).

אימא אינה מניקה את תינוקה עד שהיא שומעת את צרחותיו.

אימא משמינה כי היא אוכלת את כל ה'חבֵּל'.

אמור לי מי ילדיך ואומר לך מי אתה.
 אם לא תכבד את הורייך, לא יכבדו אותך ילדיך.
 אם מבינה מה שילד אינו אומר.
 בבואה של אם חורגת נלמד את ערכה של אם שילדה אותנו.
 בזכות הדמעות של אמא.
 בית הוא הרגשה – לא מקום.
 דם סמיך יותר ממים.
 דמעות היורש ממהרות להתייבש (לילך).
 האצבעות עצמאיות אך כולן מחוברות לכף אחת.
 הגרועה שבשנאות מתרחשת במשפחה.
 המיילדת מיילדת את הוולד והמטרה מטהר את הגווייה.
 זוג הורים מפרנס עשרה ילדים. עשרה ילדים אינם מפרנסים זוג הורים.
 זקן ורועד אני, אך טוב ממאה צעירים (אפגני).
 חוזקה של משפחה, כמו כוחו של צבא, הוא בנאמנות ההדדית (צ'ינג'יז חאן).
 חמש אצבעות הן אחיות, אבל אינן שוות.
 ילד אחד – תפוח זהב, שניים – זר פרחים, שלושה – תווה ובוהו (אפגני).
 כל ילד בהיוולדו מביא עמו את הבשורה כי לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם
 (טאגור⁵).
 כל ילד שבא לעולם מביא עמו את כיכר הלחם שלו.
 כשהאב נותן שמחים האב והבן; כשהבן נותן בוכים האב והבן.

⁵ רבינדרנט טאגור (1861-1941) משורר ופילוסוף הודי. זכה בפרס אוסקר לספרות. הפתגם לקוח מספרו 'ציפורי נוד', תרגמה: פועה שלו תורן.

כשיש לך אימא אתה מיליונר; כשאתה מכבד אותה – אתה ביליונר (רומני).

כשיש לך הורים – אתה ילד. בלכתם לעולמם, בין לילה אתה מזדקן. לפרק משפחה משול למוות.

לא לילד הזה ציפנו (היפוך של שמואל א, א כו) עד שאדם מבין שההורים שלו צודקים, כבר יש לו ילדים שחושבים שהוא טועה.

רוב בנים דומים לאחי האם (בבא בתרא קי, א). שמש וקרובי משפחה – ככל שיתרחקו כן ייטב.

אדם עם עצמו

אדם יכול לנקות את לבושו אך לא את מצפונו.

אדם ישן כאן ורואה חלומות באספמיה [ספרד] (נידה ל, ב).

אדם נמדד במעשיו ולא בדבריו (רוסי). אוהב אני לחוש את האדמה הקשה ואת המחצלת שמציע לי העבד הסיני (צ'ינג'ז ח'אן).

אחז בחבל בשני קצותיו.

אינך יכול למחוא כף ביד אחת.

אין לי כוח להיות עייפה ואין לי את הלוקסוס להיות בדיכאון (גאולה כהן).

אין מראין לו לאדם בחלום אלא מעין מה שמהרהר בהרהורי לבו (ברכות ה, ב).

איש מלבדי אינו יודע איפה הנעל לוחצת לי.

אכול ושתו פי מחר נמות (ישעיהו כב יג).

אכול ושתו פי מחר...נהיה בדיאטה.

אכל את הדג (המצחין), קיבל מלקות וגורש מן העיר (מכילתא דרבי ישמעאל).

אל תבטחו בהבטחות של ליל ירח.

אל תישא משא של שנה שלימה ביום אחד.

אל תפסיק ללמוד אפילו לא לרגע.

אל-תשליכני לעת זקנה; ככלות כחי אל-תעזבני (תהילים עא, ט).

אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני (תהילים נא, יג).⁶

אם אין לאל ידך, אל תצפה שיחוש לעזרתך (אפגני).

אם אין לך מה לומר, דבר על מזג האוויר.

אם ברצונך לשנות את העולם תתחיל קודם עם עצמך.

אם הנעל צרה אין זה משנה שהעולם רחב.

אם לא היו מראות בעולם לא היינו יודעים שאנחנו מתבגרים.

אם לבך עשוי פנינים, תחקה את הצדפה וסגור אותה היטב (סעדי).

אמת לאמיתה בפיהם של שתיין ומשוגע (אתיופי).

אנו סקרנים יותר לפענח את חלומותינו, מאשר את המתרחש מול עינינו (דיוגנס).

אני חולם בשנתי את מה שמשוגעים חולמים בהקיץ (צרפתי).

אני חושב, סימן שאני קיים (דיקרט).

אני לא משתנה, זה מי שאני.

אנשים המדברים גבוהה ואינם עושים, דומים לכלי נגינה שרק צלילים יש בו (דיוגנס).

אתה מתבגר ביום שבו אתה צוחק על עצמך בפעם הראשונה (דיוגנס).

אתה יכול לשבת על כיסא אחד, לא על עשרה.

באשר תלך – שם תמצא דרך; באשר תחפור – תמצא באר (אפגני).

בדרך לבית-ספר כאבה לו הרגל; בדרך הביתה הכאב חלף (הונגרי).

בטרם תהיה פרופסור באוניברסיטה, לך ללמוד מקצוע – סנדלר, חייט או שערן (אוזבקי).

⁶ תפילתו של ערירי, שבזקנתו סובל ממחלות הגוף ויש שמאבד גם את צלילות הדעת ('רוח קודשך'). אם נוסף על כך העדר קיום כלכלי והוצאות מגורים, נבין אל נכון מדוע נושא המשורר כפיים לבורא עולם בתפילת 'אל תשליכני לעת זקנה'.

ברגע שאדם מתחייב ללכת אחר ייעודו, העולם כולו מתגייס לעזור לו (פאולו קואלו).

"בשביל העשיר, מתי שהוא רוצה; בשביל האביון, מתי שהוא יכול" – אמר כשנשאל על

השעה המתאימה ביותר לארוחה.

גדולה באה מהתחלות קטנות.

גיל הוא רק מספר.

גם כిפת זהב לא תסתיר קרחת (רומני).

דמעות הן הנשק של הגוף נגד כאב (צרפתי).

האדם אינו חזק יותר מהטבע (מטפס הרים בהימלאיה).

האויב הגדול ביותר של הדימוי העצמי הוא התסכול (דיוגנס).

האומללות הגדולה ביותר היא להיות זקן, עני ובודד.

הטה אוזניך לשמוע; פקח עיניך לראות; סגור פיך מלדבר (רומני).

הכאב הוא בלתי נמנע; הסבל הוא אפשרות (בודיהיזם).

הלשון היא גמישה ונעה לכאן ולכאן (אפגני).

הראש אומר לי דבר אחד והלב שלי אומר דבר אחר.

התמכרות לשתייה אינה הורגת, אך את ביתך הורסת (אתיופי).
זה לא אני, זה השרוול שלי.

חלומות שווא ידברו (זכריה י, ב).

יום ללא חיוך הוא יום מבוזבז.

יקרה אשר יקרה, אל תיפרד מן הילדות.

ככל שתאהב את מה שבחרת, כך פחות יהיה אכפת לך מה אחרים חושבים עליהן.

ככל שתשפשף כך יצרוב העשן את עיניך (אתיופי).

כל המחזר על גדולה – גדולה בורחת ממנו (עירובין יג ב).

כל מה שעושה הקב"ה לאדם - זה לטובתו (ר' עקיבא)⁷.
 כל עיכוב ברכה בצדו (ערבי)⁸.
 כנות הלב היא שוות ערך לק"ן מזמורי תהילים.
 כפתורים מזהב אינם מתאימים לבגד קרוע.
 כשאתה כועס אין פירושו שאתה צודק (דיוגנס).
 כשאתה קטן הכול נראה גדול; כשאתה גדול הכול נראה קטן.
 כשאתה רואה צהוב בזווית העין תדע שהשתן עלה לך לראש.
 לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלימה.
 לכבוש את יצרך, זו משימה גדולה יותר מלכבוש אחרים (צ'ינגיז חאן).
 לכל אחד מאתנו יש את הגיהינום הפרטי שלו.
 מה שאנחנו הוא תוצאה של מה שחשבנו.
 מה שלא הורג אותך – מחשל אותך.
 מוטב שתתבייש מעצמך ולא תתבייש מאחרים (דרך ארץ זוטא).
 מי ייתן ויכולתי להשתחרר מן הרעב בקלות כה רבה כמו מן התאוה.
 מסתכלים עליי כאילו הייתי עוף מוזר.
 מעולם לא חשבתי על העתיד. הוא מגיע מהר מדי (אלברט איינשטיין).
 נזפו בי, הטיפו לי מוסר והעורב העיוור נעץ בי את המקור (אפגני).
 נמצאתי בכלא של הגוף שלי.
 נפש צריכה נפש אחרת כדי לפגוש את עצמה (אפלטון).
 סבלנות לא קונים בשום חנות.
 סנוקרת באף – דמעות בעיניים (אתיופי).

⁷ כל דעביד רחמנא לטב עביד.

⁸ פתגם מקביל רוח בארמית 'כל עכבה לטובה'.

עם כסף לא ניתן לקנות שם טוב, אבל אפשר להקטין את הנזק (ארקדי גאידמק).

עשה מה שהרב מצווה, אבל אל תחקה את מעשיו (אפגני).

פיך לא נעשה מתוק בגלל מילותיך המתוקות.

רעב הוא המשובח בתבלינים.

שינוי צורת המחשבה שלך תביא לשינוי צורת ההרגשה שלך.

שתיין ומשוגע – חד הם (אתיופי).

תחשוב על מחר כשתגיע אליו (צרפתי).

תן לי פרוטה עכשיו חבר, וכאשר תתבקש לתרום עבור קבורתי תוכל לומר: כבר תרמתי.

גורלו של אדם

אחד בונה את ארמונותיו והאחר נושא את תרמיליו (הודי).

אי אפשר לברוח מן המזל; יש לרדוף אחריו כדי להשיגו, לאחוז בציציות ראשו

ולהכריעו מתחת לכף רגלך.

אימא תלדי אותי בת מזל והשליכי אותי לים.

אין טעויות יש רק תאונות שמחות.

אין לומר רעות על אדם שלא בפניו, כי האדמה תמסור לו הכול.

אם אינך יכול להיות כוכב בשמים תהיה מנורה בביתך.

אם אתה קורא את עתידך בקפה אל תתפלא אם הוא יהיה שחור.

אם אתה וחברך אינכם שותים אתי, עלי לשתות מנה משולשת.

אמרתי ומתי, עשיתי ולא קרה לי כלום.

אנו סקרנים יותר לפענח את חלומותינו, מאשר את המתרחש מול עינינו (דיוגנס).

אני לא אוהב אנשים שלא נכשלו וקמו מהקרשים.
 אני מבכה את כל אותיות האלף בית.
 בר מזל שנפל למים יצא עם דג בפיו.
 גורלו של אדם - אופיו (דיוגנס).
 גן עדן לאחד – גיהנום לאחר.
 דרכתי ברגלי על אוויר והוא נשא אותי לשחקים.
 הבעיה היא לא בכוכבים אלא בנו (שייקספיר).
 הזמנים משתנים ואנו משתנים איתם.
 הכול הוא לא כלום.
 המזל משחק לטובת החזק.
 העובדה שאתם שונים אין משמעה שאתם משונים.
 הַשְׁמִימִים – שְׁמִימִים לאלוהים; החאן – ריבון עולמים, מושל מסילות כוכבים
 בידו גורל כל האדם.
 התזמון הוא הכול בחיים.
 התענג על המתוק בעוד אתה מהרהר על המר.
 זאת הייתה הלחי השנייה.
 יונתי, מה יועיל יופיך אם רע הוא מזלך? (תימני).
 יש תרופה למחלה; אין מרפא למכת-גורל (הודי).
 כל בוקר מסתיים בערב.
 כל מה שמתרחש – יש לו סיבה משלו.
 לא לגם מרק, אך כווייה קיבל בפיו (פרסי).
 לך תעיר משנתו את מזלך.
 לספר סיפורים זה בא מעוני. על הבמה אתה מלך (יוסי בנאי).
 מה גורלי צפן עתיד לי? מי זה האיש אשר יגיד לי?
 מה זה מזל? האם המזל יכול לנטוש את הנועז?

מי שלא זכה במקום זה, ילך למקום אחר ויזכה (זוהר).
 מי שמרבה לצחוק גם מרבה לבכות.
 מי שמשחק באש סופו להישרף.
 מי שנשרף ביתו מתחמם לפחות פעם אחת.
 משנה מקום, משנה מזל (חז"ל).
 עוני אינו חטא.
 עשיר שאינו נהנה מכספו משול לעלוב שבעניי עירו.

בין אדם לחברו

אדם עייף מחפש סיבה למריבה (סנקה).
 אין אורח מכניס אורח.
 אין ארוחת חינם.
 ארוחת חינם יקרה מכול.

אישים גדולים הם כמו אש - אל תעמדו קרוב מדי אליהם ולא רחוק מדי.

אכל את הדג הסרוח, הולקה וגורש מהעיר (ע"פ שמות רבה).
 אלוהים מזיז אנשים מחייך, כדי להגן עליך. אל תרדוף אחריהם.
 אם ירמני איש פעם אחת – ראוי הוא לקלון; אם ירמני פעמיים – ראוי אני לקלון.

אם לא נזרע זרעי יושר, לא נקצור פרחים של אמון; אם לא נזרע זרעי צניעות, לא נקצור פירות תהילה; אם לא נחייה על עמל כפינו, מי יביא לחם לביתנו? אם לא נשתול היום עץ, מהיכן יהיו פירות לצאצאינו? אם לא נסלח למי שפגע בנו, איך תבחינו בין אצילות רוח לגסות רוח?
 אלו החיים שלך ואתה כותב את הסיפור, אל תיתן את העט שלך לאחר.
 אל תאבק בחזקים ממך.

אל תבלבל בין הסובבים אותך לבין מי שתמיד בשבילך.
 אל תגזור שרוכים כשאתה יכול להתיר את הקשרים.
 אל תדון אדם לפי לבושו אלא לפי ליבו.

אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו (אבות).
אל תשתמש בגרזן כדי לגרש זבוב ממצחו של חברך (סיני).

אל תתנו לביקורת להרוס לכם את החלומות.
אם אתה גר בבית מזכוכית, אל תשליך אבנים לעבר השכנים.

אם לא היו נבלים בעולם, ספק אם יכולנו להבחין בקדושים; אם לא
היו אבני חצץ

בעולם, לא יכולנו לעמוד על ערכן של פנינים; אם לא היו מוגי לב
בעולם, מי יכול

היה להכתיר גיבורים? אם אתה ואני לא נסלח לאיש שפגע בנו, איך
יובחן בינינו

לבין פשוטי העם?⁹

אם תדבר בקול – ישמעו אותך; אם תלחש – יקשיבו לך.

אנו חשים בחסרונו של אדם רק לאחר לכתו מאתנו.

אפילו השטן עצמו זקוק לחבר (הודי).

ארוחת חינם יקרה מכול.

אתה מציל אדם מטביעה והוא מבקש לרשת את כל רכושך (קוריאני).

באבדן תקווה רק ידיד אמת יחוש לעזרה.

בעת ההכנה - אף אחד לא היה, בעת הסעודה - לא נשאר מקום
(פרסי).

האדם שתזכור לעד הוא לא מי שאתה שונא אלא את מי שאתה באמת
אוהב.

הבאר שלו יבשה (אפגני).

הביקורים הקצרים הם הטובים ביותר.

הדשא של השכן ירוק יותר.

המלבין פני חברו ברבים... אין לו חלק לעולם הבא (אבות ג יד).

⁹ ראו מונולוג בספרי 'תפוח מעץ הדעת', ירושלים תשמ"ו, עמ' 2.

הסבלנות היא עץ ששורשיו מרים ופירותיו מתוקים.

העֵבֶר חושף סודות.

העיוור לועג לקירח (פרסי).

העיוור רואה יותר מהפיכח.

הרביץ לי והלך לבכות, הקדים אותי והתלונן (ערבי).

וְאֶהְבֶּתְ לְרַעַךְ כְּמוֹךְ (ויקרא יט יח).

חבר של כולם – חבר של אף אחד.

טובים השניים מן האחד והשלושה טובים מן השניים.

יד רוחצת יד ושתי ידיים רוחצות את הפנים (לאדינו).

יש דרך המובילה מלב אל לב (אפגני).

כאשר אדם אהוב הופך לזיכרון – הזיכרון נעשה אוצר.

כי תפגוש אדם, שמח לבו בדברים טובים, פן לא תשוב לפגוש אותו

לעד.

כל אדם צריך למצוא לו פינה שבה ייצא מדעתו בשלווה.

כל אדם בחיינו מלמד אותנו מילה חדשה.

כל הפוסל – במומו פוסל (קידושין ע, ב).

כל מה שסביבנו הוא חלומו של מישהו אחר (וולט דיסני).

כמה עיוור האדם שנותן לך מכיסו כדי לקחת מליבך (ג'ובראן חליל

ג'ובראן).

כסף אינו משנה אנשים אבל מגלה את פרצופם האמתי.

כשאתה מתרגז, תספור עד ארבע או תתחיל לגדף. זה ירגיע אותך.

לאחר שהמרכבה נהרסה רבים יגידו מאיפה לא היית צריך לעבור.

למי שיש ידיד אמת אין לו צורך בראי (הודי).

לעולם אל תישאר במקום שממנו מגרשים אותך.

לציפור – מעוף. לאורחים – שלום. לבעל הבית – כבוד. לפרש –

דרך.

מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך¹⁰ (שבת לא, א).
 מום של אחרים מול עינינו; מום שלנו מוסתר מאחורי גבנו (סנקה).
 מנוחה אמתית היא העשייה למען הזולת (פרסי).
 מפגש ראשון – חֶבְרוּת; מפגש שני – אחוות אחים.
 מצפון סלקטיבי – אינו מצפון.
 משוגע שמח לפגוש משוגע (אפגני).
 מתנת-אמת היא מתנה ללא תמורה (הודי).
 נותנים לו אצבע והוא רוצה את כל היד.
 ניתנו לאדם שתי עיניים; באחת – יראה את מעלות חברו; בשנייה –
 יראה את מומי עצמו.
 ניתן למדוד את עומק הבאר אך לא את מעמקי הלב (הודי).
 עיניים דומעות מפריחות את שדות הלב.
 עם ידיד אמת, אין צורך בראי (הודי).
 פגשתי אותו גמד ועזבתי אותו ענק (נפוליאון).
 קבל עצה מגדול ממך ומקטן ממך ולאחר מכן תגבש דעה.
 רודף כבוד – בטרם היותו לענב ביקש להיות צימוק.
 רכושו הגדול ביותר של אדם הוא כבודו; חטא גדול הוא לשלול ממנו את
 כבודו (צ'ינג'ז חאן).
 רכוש מאה ידידים ולא אויב אחד.
 רק אדם חזק יודע להתנצל.
 שמור אותי מידידי; מאויביי אשמר בעצמי.
 שתה עראק, שרוף את המסגד, עשה כל שברצונך, רק אל תזיק לחברך
 (פרסי).
 תעזור לסירתו של חברך לעבור, גם סירתך תגיע לחוף (הודי).

¹⁰ המקור ארמי: 'דעלך סני לחברך לא תעביד'.

אופטימיות, פסימיות

אחרי הכול, מחר יפציע יום חדש (סרט 'חלף עם הרוח').
אי אפשר ליפול מהרצפה.

אין לי כוח להיות עייפה ואין לי את הלוקסוס להיות בדיכאון (גאולה כהן).
אל תיאנח כשדלת נטרקת בפניך; מאה אחרות ייפתחו לרווחה בפניך
(לאדינו).

אל תמתין לחלוף הסערה, צא לרקוד בגשם השוטף.

אם התרנגול אינו קורא - אז לא יהיה יום חדש? (פרסי).

בְּאוֹ מַיִם עַד נֶפֶשׁ (תהילים ס ט ב).

בכיתי כי לא היו לי נעליים, עד שראיתי אחד ללא רגליים (שארמה).

בשרב הכי כבד ידעתי שגשם עוד ירד.

גאות מרימה את כל הסירות.

דברים טובים מגיעים באריזות קטנות.

דרך הקשיים אל הכוכבים¹¹.

הבטתי לשמים ולפתע הפציע השחר.

החיים – יום עֶסֶל, יום בֶּסֶל – יום דבש, יום בצל (ערבי).

העיפו אותו מכל המדרגות.

ורד וקוץ, שמחה ויגון, כרוכים זה בזה (סעדי).

זמן ומרחק מרפאים את כל הפצעים.

יגון הוא אֶת החפירה של אלוהים.

יום ללא צחוק הוא יום מבוזבז.

כאשר בא עלינו אסון, הדבר הראשון שעלינו לזכור הוא מה שנשאר
(סמואל ג'ונסון).

כוכב השחר הפציע יום חדש הגיע.

כישלון הוא אבן-דרך להצלחה.

כמו ברווזים במטווח.

¹¹ מלטינית: Per aspera ad astra.

כשהעיניים עצומות, העולם נראה אפל (הודי).
 לאחר הסערה נגיע לחוף מבטחים.
 לילה לעולם אינו יכול לנצח את היום.
 לעולם לא תמצא קשת בענן אם תביט למטה (צ'רלי צ'פלין).
 לעולם לא תראה קשת בענן אם תביט למטה (צ'רלי צ'פלין).
 מהן עיניים יפות? – עיניים שרואות את היפה שבעולם.
 מעפר פורחת שושנה.
 משתי רעות, תבחר בקטנה.
 נעליים צרות משכיחות את הצרות.
 סירוב לדרישות שאינן מקובלות עליכם אין פירושה כישלון.
 עצבות נועלת שערי שמיים; תפילה פותחת שערים נעולים ושמחה שוברת
 חומות

(הבעש"ט).

פסימיסט רואה קושי בכל הזדמנות; אופטימיסט רואה הזדמנות בכל קושי
 (צ'רצ'יל).

שמים מעוננים אינם מפריעים לי כל עוד ציפורים מצייצות מעל אמירי
 העצים.

תהרגי אותי, אבל תייפי אותי. (פרסי).

תרופה טובה היא גלולה מרה.

תרופה יחידה לסבל נפשי – כאב פיזי (קרל מרקס).

תרופה תרפא את הֶסֶפֶק, לא פחות מאשר את המחלה (קרל מרקס).

חכמה וטיפשות, טעות ושכל ישר

איזהו חכם? – הלומד מכל אדם (אבות ד, א).

איזהו חכם? – הרואה את הנולד (תמיד לב, א).

אין שכל – אין דאגות.

אם אין לך מה להגיד, עדיף שלא תאמר דבר.

אם הייתה אנייה של טיפשים, אתה היית רב החובל (יוסי בנאי).
 אם מילותיך מזכות אותך בכסף, שתיקתך מזכה אותך בזהב.
 אמו של טיפש תמיד בהיריון (איטלקי).
 אם לא היו אבני חצץ בעולם, לא יכולנו לעמוד על ערכן של פנינים.
 אין ארוחת חינם. ארוחת חינם יקרה מכול.
 אֶסְתֵּרָא בְּלִגְיָנָא קִישׁ קִישׁ קְרִיא¹² (בבא מציעא פה, ב).
 גאון ושמץ שגעון הם ידידים משכבר הימים.
 דברים שרואים מכאן, לא רואים משם.
 היה חכם ואל תחפש בעיות.
 הקפדה יתירה מולידה שנאה, ותרנות מחלישה סמכותך – לך בשביל
 הזהב ותמנע מעצמך לעג והשפלה (סעדי).
 הֶרְכַּב מִנְצַח לֹא מִחֲלִיפִים.
 חכם מקשיב לזולת ומשנה דעתו.
 טוב יותר לשתוק ולהיחשב לטיפש, מאשר לפתוח את הפה ולהסיר את
 הספק

(סמואל ג'ונסון).

כל אדם עלול לטעות, רק כסיל מתמיד בטעותו (קיקרו).
 כשטיפש זורק אבן לבאר אלף חכמים לא יוכלו להוציא אותה.
 לטעות הוא אנושי (הירונימוס).
 מי שידע לסכור את פיו ולדבר ברגע הנכון לא יידע מריבה לעולם (הודי).
 מים שקטים חודרים עמוק.

מן השתיקה נבראו השירים, החכמה, העולם כולו, אני ואת. גם אלוהים
 עצמו שתיקה

הוא (יעקב אורלנד).

¹² מטבע בכד ריק מרעיש יותר מכד מלא מטבעות. מטבע בכד ריק מרעיש יותר מכד מלא מטבעות.

נמלים חכמות ביחד וטיפשות בנפרד – האדם ההפך.
 סוף מעשה במחשבה תחילה.
 סיג לחכמה שתיקה (אבות, א).
 עדיף אויב חכם מחבר טיפש.
 עצה לטיפש – שב בשקט!
 פנינה חסרת ערך כל עוד נמצאת בתוך הצדפה (הודי).
 צחוק ללא סיבה סימן לטיפשות (רוסי).
 רתם את העגלה לפני הסוסים.
 שחק את הטיפש כדי ללכוד את החכם (ג'מייקני).
 תשאל את בעל הניסיון ולא את הרופא.

דעת, חינוך, בערות

גם בעלי ידע רב טועים מפעם לפעם.
 הבערות היא הלילה של הידע – לילה ללא ירח וללא כוכבים.
 המקור היחיד לידיעה הוא הניסיון (אלברט איינשטיין).
 חלומות יכולים להתגשם, אם נעז להגשימם (וולט דיסני).
 חֲנֹךְ לְנֶעֶר עַל פִּי דַרְכּוֹ, גַּם כִּי יִזְקֶינׁ לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה (משלי כב ו).
 ידעתי מילים אין מספר – על כן אשתוק (רחל המשוררת).
 כל חלק בגוף יש לו מגבלות, חוץ מהלשון (הרב שטיינזלץ).
 לאדם שתי אוזניים ופה אחד כדי שנקשיב יותר ונדבר פחות (חז"ל).
 לא הַבִּיטָן לְמַד, וְלֹא הִקְפֹּדֵן מְלַמֵּד (אבות ב, ה).
 לא יכולת לאלף אותי אבל לימדת אותי.
 מאחורי ילד שמאמין בעצמו, נמצא מורה שקודם האמין בילד.

מדוע לא להכות את המורה כאשר התלמיד מתנהג לא יפה?
 מורה בינוני – אומר. מורה טוב – מסביר. מורה מצוין – מדגים. מורה
 מושלם – מעורר

השראה (ויליאם ארתור וורד).

מורה טוב אומר לעצמו שאינו יודע דבר.

מי שאינו סוציאליסט בגיל 20 הוא חסר-לב; סוציאליסט בגיל 40 הוא
 חסר-שכל.

מי שאינו יודע שפות זרות, אינו יודע דבר משפתו שלו (גתה).

מערה שאתה חושש להיכנס אליה, שם המטמון שאתה מחפש (ג'וזף ג'ון
 קמפבל).

מי שלא מנסה, לא מצליח.

צריך להיוולד חכם כדי לדעת להקשיב.

תמיד הייתה סיבה אבל לא תמיד היה היגיון (קרל מרקס).

תרים את מילותיך ולא את קולך. הגשם מצמיח פרחים ולא הרעם (ג'לאל
 א-דין רומי).

תתיר את הקשר ואל תחתוך את החבל (הודי).

משלח-יד, פרנסה, בטלה

אָהב את המלאכה וּשְׁנֵא את הרבנות (אבות א, י).

אין הנחתום מעיד על עיסתו.

אין לו זמן אפילו לגרד את הראש.

אין עניין לרופא בפציינט בריא .

אל תדחה למחר, מה שאתה יכול לדחות לְמִחְרָתִים.

אל תחמיץ הזדמנות, היא חד-פעמית.

אל תיתן לעובדות לבלבל אותך.

אלמלא היו סנדלרים בעולם, היו בני אדם הולכים יחפים, אבל היו הולכים
 (פרנץ רוזנצווייג).

אל תחשבו שמחמת היותי כומר לא ניסיתי מימיי להרוויח את מחייתי
ביושר (ג'. ב. שאו).

אם אין לך מה לעשות, אז אל תעשה את זה כאן.
אם תשב לנוח לאור הירח – תדמה לירח.

אנשים המדברים גבוהה גבוהה ואינם עושים דבר, דומים הם לכלי נגינה
שרק צלילים יש

לו להציע (דיוגנס).

בחור טוב זה לא מקצוע (רוסי).

בעת ההכנה - אף אחד לא היה, בעת הסעודה - לא נשאר מקום.
בשוק שחנויותיו נעולות אנו מריחים מחנויות התבלינים ריחות
פלפל, זנגוויל, ציפורן, קינמון והל. חנויות הבורסקאים מעלות צחנת
פגרים.

היחיד שאינו טועה לעולם הוא מי שאינו עושה דבר.

הסנדלר הולך יחף.

העיקר הדרך ופחות היעד.

העתיד תלוי במה שנעשה היום (מהאטמה גנדי).

הצלחה אינה נמדדת על-פי הישגיו של אדם בחייו אלא על-פי המכשולים
שאותם צלח.

חיי בטלה ללא עיסוק רוחני, כמוות וקבורה של אדם בעודו בחיים (סנקה).

חיים פעם אחת; כבר עברתי חצי חיים.

ידיים עסוקות אינן מעסיקות מחשבות.

כישלון לעולם לא ישתלט עליך אם נחישות תהיה נר לרגליך.

כל סנדלר – מכון הנעל (הגשש החיוור)

כמה טוב לא לעשות כלום ולנוח לאחר מכן.

כמו זונת רחוב בגשם.

כסף מסובב את העולם.

כשיש קשרים לא צריך פרוטקציה.
לטפס על הר כמוהו כקריאת ספר על פלאי הטבע.

לכו נא לכל בית מסחר וראו נא עד כמה הדברים היקרים הם חסרי ערך.

לעזאזל החיים, העיקר הבריאות.

לרקדן רע הרגליים מפריעות (רוסי).

מי שאומר שעבודה רוחנית קשה יותר מעבודה פיזית – אל תאמין לו, אני יודע, אני

עשיתי את שתיהן.

מסחר בלי רווח כמוהו כאכילת מרק במזלג.

מסיק המרחץ הוא אל נסתר בלתי נראה, הוא ספק החום והמים.

סוחר שרוצה להיפטר מסחורה – משבח אותה (הורטיוס).

עבודה אינה זאב. היא לא תברח ליער.

על כל דבר אתה אומר: 'מחר' (מנייאנה), עד שאתה מבין שאין מחר (ספרדי).

פנאי של אחד - עבודתו של השני.

גאווה, כבוד וצניעות

בטרם היה לענב, מבקש הוא להיות צימוק (אפגני).

הבורח מן הכבוד – הכבוד רודף אחריו (עפ"י עירובין יג, ב).

כבוד אינו מתחיל בשיער אפור.

כבוד לא דורשים, כבוד מקבלים.

כבודו של אדם בלבשו.

למה כל כך הרבה גבעות בירושלים? כדי שכל תלמיד חכם יוכל לעמוד על הגבעה שלו ולהכריז: שלי גבוהה משלכם (אשר ברש).

מי שרוצה ורד, שיכבד את הקוץ.

עדיף להיות ראוי לקבל אותות כבוד ולא לקבל אותם, מאשר לקבל אותם ולא להיות ראוי להם.

עם סיסמאות של כבוד לא הולכים למכולת.

הכנסת אורחים, נימוס, התנהגות

אורח כמוהו כגשם; כשהוא נשאר הוא הופך למטרד (אידיש).

אל תפנה גבך לבני אדם; באין ברירה אמור: 'לפרח אין פנים וגב' (פרסי).

אל תשליך תינוק עם מי האמבט.

אל תדבר בקול רם בפני מבוגרים ממך.

אם אינך יודע לתת, מי לימד אותך לבקש (אתיופי).
אנשים שממהרים שותים תה במזלג (הודי).

בואו של אורח לביתך משול לזריחת החמה; לכתו – לשקיעתה.

במדבר יקר הלחם מן הכסף, אבל למען אורח יקר מציאות יש כל מה שלבו חפץ. במקום שעורים נאכיל את סוסך חיטים מן המובחר.

גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה (בבלי, שבת, קכז, א).

הלווה לעני ותלווה מן העשיר, כך במהרה תיפטר משניהם (סעדי).

הסר מכשול מעוברי אורח והצע להם מים צוננים.

המקבל את חברו בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כלום, כאילו נתן לו כל מתנות טובות

בעולם (אבות דרבי נתן).

הצרפתים נחשבים לטובי המארחים בתנאי שאיש לא ייכנס לביתם (פייר דאנינו).

הקדם שלום למי שמבוגר ממך.

זרקתי את הספל כאשר ראיתי ילד שותה מן השוקת באמצעות כפות ידיו.

כבד את מי שמבוגר ממך אפילו ביום אחד.

כל מה שיאמר לך בעל הבית – עשה, חוץ מ-צא! (פסחים פו ב).
כעס – שיגעון חולף (הורטיוס).

לא שואלים ג'נטלמן איפה בילה בלילה (מנחם בגין).

להסמיק פירושו לעטות את צבען של המידות הטובות.
מי שאכל לשובע אינו חש את הרעב ללחם.

עדיף שתיכשל בדרכך ולא בלשונך.

שיח בין בני אדם חושף את האמת (הודי).

תנו צדקה לכל מושיט יד מבלי לבדוק אם עשיר הוא או עני, ישר או נוכל.

תן לאורח לעזוב לפני שהסערה תפרוץ (פתגם איטלקי).

נדיבות, קמצנות, בזבזנות

אין כיס לתכריך.

בנו של קמצן – בזבזן; בנו של בזבזן – קמצן.

לתת לעשירים זה כמו לשפוך מים לים.

לבקש מקמצן זה כמו לחפור בים.

הוא בונקר.

הזהב אינו שייך לקמצן, אבל לקמצן יש זהב.

היזהרו מהוצאות קטנות. דליפה קטנה סופה שתטביע ספינה גדולה.

העושר מגיע לאט כמו צב, אבל בורח מהר כמו איילה.

התיאבון בא עם האכילה.

חומץ חינם מתוק מדבש.
 נולד עם כפית של כסף בפה.
 סיפורים על עושר דמיוני הומצאו על-ידי עניים.
 עננים ורוח וגשם אין.
 עשיר ללא נדיבות לב דומה לעץ שאינו מניב פרי.
 עשיר קמצן דומה לחמור עמוס במטען זהב אבל אוכל קש.
 קמצן דומה לחמור עמוס במטען זהב אבל אוכל קש.
 קמצן דומה לחמור עמוס במטען זהב אבל אוכל קש.
 קמצן כמוהו כסוס עמוס יין, ששותה רק מים (גרמני).
 קמצן מתאבד באקדח שנקנה בשוק הפשפשים (מקס ז'אקוב).
 קמצן רע לעצמו ורע לסובבים אותו.

אהבה, שנאה, זוגיות, קנאה, תאוות בצע

אבק דרכים בתלתליו, אנא אלי שמור-נא עליו. נתתי לו כל שאהב –
 רקמתי לו בחוט זהב
 (דני שושן).
 אדם נברא לאהבה ואם שונא הוא – לשווא הוא חי (הרמן כהן).
 אהבה היא אפיזודה בחיי גבר; לאישה – כל חייה (מאדאם דה
 סטאל).

אהבה זאת אהבה ונישואין הם נישואין.
 אהבה זה לא לקחת אלא לתת.
 אהבה כמוה כאכסניה. אנו מקבלים שם מה שאנו נותנים.
 אהבה כמו רוח – לא רואים אותה, אבל מרגישים אותה.
 אהבה ממבט ראשון.
 אהבה ממבט ראשון – גט ממבט שני.

אהבה ראשונה זה לא החבר הראשון שלך – זה הגבר שלמדת מה
זאת אהבה.

אוהב אותך עד הגג.

אוהב אותך עד השמים.

אוהב אינו צריך יופי ורעב אינו נזקק לשמחה (תימני).

אוי לי מעיני, ואבוי לי מליבי. חומד לו ליבי כל שתראה עיני; אלטש כתער
את חרבי;

אותה גברת בשינוי אדרת.

אחרי שלושה ימים אנו מוטרדים מאישה, מאורח ומגשם (צרפתי).

אין אישה אלא לבנים (כתובות נט, ב).

איש ואישה קשה זיווגם כקריעת ים סוף (סוטה).

אישה אוהבת (מעדיפה) בחור מסכן (עני) מזקן עשיר (מדרש רות
ו, ב).

אישה היא ים והגבר ספינה. מה רבות הספינות שטבעו בים (צרפתי)

אישה שידעת איפה בעלה – אלמנה (צרפתי)

אישה תתאהב בגבר שלא נגע בגופה, חוץ מליבה.

אלה שאהבת אנוש בלבבם – יחיו לנצח (כהנמואי).

אלוהים ברא אותם והשטן מזווג אותם.

אלמלא הקנאה בעולם, די היה בפרוסת לחם עבשה (אפגני).

אלמלא הקנאה בעולם, די היה בבעל אחד לשבע נשים.

אם אינך סובלת חום אל תבשלי במטבח.

אם אלוהים היה רוצה שתהיי עורכת דין הוא לא היה בורא אותך אישה
(פתגם)

איטלקי).

אם לא היית קיימת העולם היה ממציא אותך.

אמרתי: למדי נאמנות מיודעי אהבה; אמרה: אין זה יאה ליפות התואר
(חאפז).

אמרתי: ריח שערך שיבש את נתיבי בארץ; אמרה: אם תשכיל, הוא יורה
לך את הדרך (חאפז).

אמרתי: למדי נאמנות מיודעי אהבה; אמרה: אין זה יאה ליפות התואר
(חאפז)

אמרתי: ריח שערך שיבש את נתיבי בארץ; אמרה: אם תשכיל, הוא יורה
לך את הדרך
(חאפז).

אני אוהב את הישן: ידידים, זמנים, נימוסים, ספרים ויין (אוליבר
גולדסמית)

אני כאן בגללך ואני עוזבת בגללך.

אני מלפפון כבוש לאחר שהכרתי אותך.

אני מרגיש כיצד אני נשרף מאהבה? " (חיים חפר).

אני שומע את דפיקות הלב שלך.

אנקר את עיני, דרור אתן לליבי (בבא טאהר).

אפר לא יישרף לעולם, הוא שריד של אהבה.

אתה אוהב את הפרח הזה או את כל הפרחים בעולם?

את לא מחייכת אבל העיניים שלך צוחקות .

את המאפה האחרון בקונדיטוריה אף אחד לא לוקח.

את מהססת אם לדקור אותי במילים ואינך יודעת כי השקט הוא החרב
המסוכנת ביותר (סמואל ג'ונסון).

בא לסדר לה את הגבות ועקר לה עין (פרסי).

באנו לשמוח. שימי משהו עצוב שמזיל דמעות.

בדמעות את עשויה לשכך כעסו של המאהב (פוביליוס סירוס).

בעל טוב – חירש; אישה טובה – עיוורת (צרפתי).

בתשוקתה הראשונה היא אוהבת את בחיר לבה; בכל האחרות היא מאוהבת באהבה (לורד ביירון).

בתום האהבה באה נטישה (תימני).

גבר ללא אישה כמוהו כחצי בן-אדם¹³ (הודי).

גברים מנהלים את העולם ונשים מנהלות לנו את החיים.

גברים משביחים עם השנים – זאת מציאות או רק חלום? (ייטס).

גם הנשים שנענות למחזרים אחריהן, וגם המסרבות להם – אלו גם אלו שמחות

שמחזרים אחריהן (אובידיוס, אמנות האהבה).

גם כשאהבה שלי הייתה לפעמים מרופטת, בלויה ומוכתמת - בחורף של חיי היא הייתה

דומה אהבה לנהר הזורם לים ואין הים מלא ממנו (פועה שלו-תורן).

האהבה אינה לקחת אלא לתת.

האהבה כובשת הכול, הבה ניכנע לה גם אנו (וירגיליוס).

האהבה כמוה כמלון אורחים. התמורה בהתאם לתשלום.

האהבה מחוללת פלאים: מחלישה חזקים ומחזקת חלשים; הופכת חכמים לטיפשים וכסילים לנבונים (מרגרט דה ולואה).

האם אמרו לך פעם שיש לך שתי עיניים בוערות כלהבה? שאם את בי במבטך נוגעת, אני מרגיש כיצד אני נשרף מאהבה (חיים חפר).

האם לזו ייקרא להבה? הן גם נר ילעג, עלובה/ להבת האמת

תוציא במחול אלפי פרפרים סביבה! חאפז שיראזי).

הדרך לליבו של גבר עוברת דרך הקיבה שלו (רוסי).

הו חאפז, מי כמוך מפליא לפתות את כלת השירה – להתיר

במסרק המילים את

קישורי צמתה השחורה (חאפז שיראזי).

¹³ גבר ללא אישה נחשב ביהדות 'פלאגא דגופא' – חצי אדם (זוהר קדושים פא ב).

הוא ראה בהבעת פניה נחש צהוב שעומד להכיש.
הומור הוא דרך של אהבה (יורם טהרלב).

היא יודעת הכול; אתה מחליט (אתיופוי).

היא נמרה ולוחמת, אבל בפנים יש לה שפן קטן והיא יודעת להיות רכה
(דוד דביר).

היא קברה שלושה בעלים – שניים עוד קצת נשמו (צרפתי).

הירח מלא ואת חסרה (כתובת על קיר).

הלילה בא ואין שינה/ בכוכבים אביט בעננה/ מדי אראה חרמש
הלבנה/ אזכור את חמוקי עינה.

הן מסרבות כשאתה משתוקק; נפשן יוצאת אליך כשאתה מהסס.

הקנאה באה עם בעלות ושליטה.

השנאה נשבעה שלא תרחק מן האהבה (תימני).

זוגיות היא ספר שלם; אל תזרקו את כל הספר בגלל דף קרוע אחד

חפש את האישה (צרפתי).

טוב זקן שמשמח אותי מצעיר שמצער אותי (תימני).

כאב מחשל אותך, פחד נוטע בך אומץ, לב שבור מקנה לך ניסיון חיים.

ככל שאישה תהיה לביאה – עדיין חושקת היא לרבוץ מתחת לארי.

ככל שאתה אוהב כך יותר כואב.

כל המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות (גיטין צ ב).

כמו תערובת של אש וקרח.

כל הטרגדיות מסתיימות במוות; כל הקומדיות מסתיימות בנישואין
(לורד ביירון).

כשאישה אומרת: לא, היא מתכוונת ל-לא! (השופט מישאל חשין).

כשאישה גונבת את בעלך, הנקמה הטובה ביותר היא לתת לה לקחת

אותו.

כשאהובתי צוחקת בלילה – השמש זורחת.

כשאתה מאוהב – אינך נוהג בהיגיון; כשאתה נוהג בהיגיון – אינך מאוהב (פוביליוס סירוס).

כשהוא חושב שמצא אותה הוא מאבד את הראש.

לא יכולת לאלף אותי אבל לימדת אותי.

לא הלב אלא הזמן שם קץ לאהבה (רומי).

לא יכול אתך ולא יכול בלעדייך.

לאהבה ראשונה יש ניחוח של פרחי הדר.

לבי הוא הדלק; אהבתך – האש (באבא טאהר המדאני¹⁴).

לכל סיר יש את המכסה שלו, חוץ מסיר לילה.

לעולם אל תציע לאיש לצאת למלחמה או לשאת אישה (צרפתי).

מאהבה מקבלים חמישה דברים: שני חיבוקים, שתי נשיקות ולב אחד שבור.

מאחורי גבר מצליח עומדת אישה שמשלמת מחיר.

מהי אהבה? – היא מתחילה בחיוך לבבי, פורחת בנשיקה וגוועת בדמעה.

מוטב שאכשל באהבת חינום מאשר אכשל חלילה בשנאת חינום (הרב א"י קוק).

מחשבות אישה – תעלומה (הודי).

מי מחלל בחליל של לבי?

מי שלבו קם לתחייה על ידי האהבה לא ימות לעולם.

מי שמתחתן מאהבה – חי בייסורים (לאדינו).

נוצר ביניהם מתח חשמלי, המשלח ניצוצות מנפש לנפש.

מריבה בין אוהבים מחדשת אהבה (טרנטיאוס).

נלחמה כמו לביאה.

נשות חיל שתיים – האבק עד הברכיים (אפגני).

¹⁴ באבא טאהר המדאני – משורר, פילוסוף ואיש דת צופי, שחי באזור המדאן בפרס (מאה 11).

נשים הן מאהבות לצעירים; ידודות למבוגרים ואומנות לזקנים
(פרנסיס בייקון).

נשים זוכרות את יום הולדתן, אך שוכחות את גילן (אידיש).

סיבה עיקרית לגירושין – נישואין (רומני).

עדיף בעל זקן על מאהב צעיר עם פתיל קצר.

עֲזָה כְּמוֹת אֶהְבֶּה קִשָּׁה כְּשֹׂאוֹל קִנְיָה רְשָׁפִיה רְשָׁפִי אִשׁ (שה"ש ח ו).

עינו האחת בבית הקברות והשנייה עוגבת אחר נשים (תימני)¹⁵.

עצוב מכל בבגידה, שהיא מגיעה לא מהאויבים שלך.

פעם שאלת אותי: מה יותר חשוב לך – החיים שלך או אני?
אמרתי: החיים שלי.

הלכת עצוב מבלי לדעת שהחיים שלי זה אתה.

פרחים אינם שוכחים את מי שהשקה אותם.

פרחים הם שפת האהבה.

צריך לנשק הרבה צפרדעים עד שמוצאים נסיך.

ראיתי את המנצח דיוקסיפוס מכניע את כל מתחריו באולימפיה,

ושוכב על גבו [מנוצח] למבטיה של נערה יפה (דיוגנס).

ראיתי רבים שמילות אהבה שגורות על פיהם; אהיה לעבד למי שפיו

ולבו שווים

(חאפז).

רווק – מלך; נשוי – שטן (תימני).

רחוק מן העין, רחוק מן הלב (רוסי).

רק בדמיונו של הסופר מצויה אישה שנותנת אמון מלא באהוב לבה

(הונורה דה בלזאק).

¹⁵ הפתגם רווח גם ביהדות הרואה בגבר ללא אישה כ'פלאג דגופא' ואינו משמש שליח ציבור בעיקר בימים הנוראים, בשל חשש של הרהורי עבירה.

רק מי שהוכה בחיצי אהבה יודע מה כוחה.

רק שבע שנים לאחר החתונה תתחיל לשבח את אשתך (רוסי).

שביל החלב שלה היה בעצם קניון עמוק שמשני צדדיו התנשאו שני הררי חלב צחורים.

שבירת לב נחוצה כדי לנער אותנו ולהבין כי אנו ראויים ליותר.

שיחות הסרק שלך לא יספקו זוג תחתונים לפאטמה.

שלא כגבר, אנקום את נקמתי ללא כדור רובה, ללא חרב חדה וללא הרמת קול.

שלי ושלכם – שלה (ר' עקיבא על רחל אשתו).

תישא לך לאישה, שהיית בוחר בה לידיד אילו הייתה גבר (ג'אוברט).

תכופות אהבה היא פרי הנישואים (מולייר).

תראה – אין יפות מהן. עיניהן צרות והן דומות לעיני חולדה זועמת (מונגולי).

תשוקות גשמיות הן כקרני שמש בחדר חשוך; נדמה שיש בהן ממש עד שאתה מנסה

לתפוס אחת מהן (ר' נחמן מברסלב).

אושר

אושר אינו יעד – זהו מסע, זאת דרך.

אושר? מדוע כולם צריכים כל הזמן להיות מאושרים?

אושר שלך הוא נקמה מתוקה לחפצים ברעתך.

אושרו של אדם לא נכלל בתוכנית הבריאה (פרויד).

אל תשים אף פעם את המפתח לאושר שלך בכיס של אדם אחר.

הוא היה חופשי... הוא היה מאושר.

האושר שלך עובר דרך הכאב של אחרים (שולי רנד).

מאושר הוא האדם המתכנן להינשא ואיננו מתחתן.

מנהיג לעולם לא יכול להיות מאושר עד שאנשיו יהיו מאושרים (צ'ינג'ז חאן).

יופי, כיעור, ניקיון

אין אישה אלא ליופי; אין אישה אלא לתכשיטי נשים (כתובות נט, ב)
אין ורד ללא דרדר.

אין יפות מהן. עיניהן צרות והן דומות לעיני חולדה זועמת (שיר מונגולי).

אין מידה מגונה משקר, אך רבים מחזיקים בה.

אלוהים ברא את האישה יפה והשטן עשה אותה נחמדה (ויקטור הוגו).

ביום שלא תטאטאי יבוא אורח לא צפוי (לדינו).

גם כשהיופי חולף הוא עדיין מותיר סימנים (מפי אימא).

החיצוניות שלנו נקבעת לפי מראי עיניים; הפנימיות שלנו היא אנו בלבד.

יופי בזקנה ממריא ללב.

יופי הוא בעיני המתבונן.

יופי כסיד המשוח על קיר, היה אדם (אפגני).

יופי – פרח שעתיד לנשור.

ככל שאנחנו מתבגרים, היופי שוקע פנימה (דיוגנס).

כשהיא צוחקת בלילה השמש זורחת.

מה תועיל רחצה לאדם שחור?

נקה קודם את פתח ביתך (גרמני).

עלמה שמחכה לאביר על הסוס הלבן - היא שתנקה את הפרשות הסוס.

פרוצה יפה כמוה כדבש מורעל.

קמטים הם ביטוי לצחוק ושמחת חיים.

שקר החן הבל היופי (משלי לא, ל).

תהרגי אותי, אבל תייפי אותי (פרסי).

אמונה ודת

אין צורך ללכת למרחקים כדי להתפלל.
 אלה הגורסים שלדת אין קשר עם פוליטיקה אינם יודעים מהי דת (מ.ק. גנדהי).
 אלוהים חי בתקווה אפילו באמצע הלילה (פרסי).
 אלוהים מעדיף את האיש החזק על פני האיש החלש.
 אלוהים נמצא בפרטים הקטנים.
 אלוהים שתיקה הוא (יעקב אורלנד).
 אם אתה משוגע להיות יהודי – אתה יהודי (דוד בן-גוריון).
 אם ידך לך לא תושיע, גם אל לא יישלח עזרה מרקיע (יל"ג).
 אם שותפות הייתה טובה – גם אלוהים היה לוקח שותף.
 אני ירא אלוהים, אך אני פוחד ממי שאינו ירא מפניו (סעדי).
 אפשר לחנך ילדים בלי דת, אך לא בלי אלוהים (יאנוש קורצ'אק).
 בטח באללה אך תקשור היטב את הגמל.
 בית הכנסת הגדול בברית המועצות נמצא במרתפי הקג"ב (פרופ' פרייב, אוזבקיסטן).
 יראת שמים היא היפוכה של אנוכיות. ירא שמים אינו מפליג בערך עצמו
 (אברהם)
 יהושע השיל).
 ירושלים היא בית-הכנסת של העולם (מולא יוסף גרג'י).
 כוח עליון.
 כל ילד בהיוולדו מביא עמו את הבשורה כי לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם (טאגור).
 כשהנשמה מאירה, גם שמים עוטי ערפל מפיקים אור נעים (הרב קוק).
 כשיהודי בוכה העולם צוחק.

לא חשוב מה אומרים הגויים. חשוב מה עושים היהודים (דוד בן-גוריון).
מוטב לדבר עם אישה ולחשוב על אלוהים, מאשר לדבר עם אלוהים
ולחשוב על אישה (אידיש).

מוטב שתהיה לנו תפילה בלי בית כנסת מאשר בית-כנסת בלי תפילה
(אברהם יהושע השל).

מי שאין לו אלוהים הוא מבקש לעצמו אלילים (י"ל פרץ).

עשה כמצוות הרב, אך אל תחקה את מעשיו (אפגני).

צרות מחזקות את האמונה באלוהים (ליויאוס).

ריבוננו של עולם, גאל את היהודים בעודם יהודים. אחרת תצטרך לגאול
אותם כגויים (ר')

שמחה בונם).

תתפלל לאלוהים בים סוער, אך תחתור לחוף.

תתפלל לאלוהים, אך היזהר מהסלעים (הודי).

אמת, שקר

אָמֶן-אָמֶת הוא נר דולק המקרין מאורו על מחשכי החברה (רודאקי).

אמת קדומה, שלמען הגשמתה הכרחי שימוש בכוח, אינה פוסקת מלהיות
אמת קדומה (זאב ז'בוטינסקי).

אמת היא רק בפי ילדים.

בטרם תירה את חץ האמת, טבול את החוד שלו בדבש (ערבי).

בים השקרים יש הרבה דגים מתיים.

האמת מצויה אצל האויב (סעדי).

מהלך אני בעולם ומחפש בים השקר את איי האמת.

צדק זה רק כוכב.

לחזור על שקר אלף פעמים, לא יהפוך אותו לאמת.

למטבע - שני צדדים; לאמת - צד אחד.

ראיתי רבים שמילות אהבה שגורות על פיהם; אהיה לעבד למי שפיו
 ולבו שווים
 (חאפז).

חוק ומשפט, צדק ועוול, פשע, דרך הישר

אין דין ואין דיין.
 אין עשן בלי אש.
 אינך הולך לאיבוד בדרך ישרה.
 אנחנו אירופאים, אנחנו לא ברברים. מוטב להישאר עניים מאשר להיות
 רוצחים (פ. דירנמט, ביקור הגברת הזקנה).
 אני מאשים! (אמיל זולא).
 גונב עם כנופיית גנבים וצועק: 'הצילו, גנבים!'
 גם גנב שמתפלל, אלוהים נענה לתפילתו (שולי רנד).
 דרך הישר מטפסת במעלה ההר; הדרך הנלוזה היא מישורית וקלה
 (הודי).
 זורע רוח – יקצור סופה (ע"פ הושע ח, ז).
 חבר מושבעים נועד להחליט למי יש עורך דין טוב יותר (רוברט פרוסט).
 חוקים מעדיפים את אושרו של הכלל על פני אושרו של הפרט (קיקרו).
 כסף לעולם לא נכנס לכלא (הסנדק).
 כשאתה קורא ואינך מבין, הדברים נכתבו מן הסתם על-ידי עורך-דין (ויל
 רוג'רס).
 מים גנובים ימתקו.
 מי שערוותו גדולה יותר, נזקק לעלה תאנה רחב יותר (אידיש).
 מצפון סלקטיבי אינו מצפון.
 נותנים לך – קח. מכים אותם – ברח!
 נתנו לחתול לשמור על החלב.
 על ראש הגנב בוער הכובע.
 פְּרָצָה קוראת לגנב.

ספרות, אמנות, מוזיקה

אם בחיים שאחרי המוות אין מוזיקה, הם חיים חסרי טעם.

אם גרוע הספר אין דבר בעולם שיועיל לו. אם טוב הוא – אין מלך שיוכל להשמידו. ניסו להשמידו ברומא, קראו אותו בלונדון. אם האפיפיור יגנה אותו, כל אירופה תקרא אותו (וולטיר).

אמן אמת הוא נר דולק המקרין מאורו על מחשכי החברה (פרסי).

אמנות היא העולם בתרגומו של האדם (חנניה רייכמן).
באין אור לא תיתכן ראיית אמת; באין אש לא תקום יצירה בת קיימא (פועה שלו-תורן).

בעיניהם של אלה שאינם שומעים מוזיקה, הרוקדים ייראו משוגעים.
גם אם תשליך חתול על מיתרי הקאנון¹⁶ הוא יעשה מזה מוזיקה (טורקי).
החיים קצרים מכדי להאזין למוזיקה גרועה.
הימים חולפים, שנה עוברת, אבל המנגינה לעולם נשארת (עממי גרמני).
ככל שאָמן מגיע לגדולה, כך הוא מטיב הוא לטפל בנושאים פשוטים (פיקאסו).
לא הכרתי משורר שאינו רואה את עצמו כטוב מכל משוררי תבל (קיקרו).
לסֶפֶר טוב אין סוף.

כשאתה שמח אתה נהנה מהמוזיקה; כשאתה עצוב אתה מבין את המילים.

כשהמילים נכשלות המוזיקה ממשיכה לדבר.

לפעמים, התרופה שהלב והנשמה זקוקים להם – היא מוזיקה.

מוזיקה אינה בתווים, אלא בשקט שביניהם (וולפגנג אמדאוס מוצרט).

¹⁶ 'קאנון' הוא כלי פריטה מזרחי, שצורתו טרפז ישר-זווית, המאזכר בסיפורי אלף לילה ולילה (מאה עשירית).

מוזיקה היא דרך אלוהית לספר דברים יפים ללב.
 מעטים וטובים יהיו ידידיך וגם ספריך (פתגם ספרדי).
 צייר אינו יכול לצייר את מה שאינו קיים, אך יכול הוא לגלות מחדש את מה
 שאבד, נשכח
 או לא הובן כהלכה.
 רבים מתים כשהמוזיקה שלהם עדיין כלואה בתוכם (בנג'מין ד'זראלי).

מלחמה ושלום

אהבה ומלחמה חד הן – מבצר הפותח במשא ומתן – סופו ליפול.
 אויבו של אויבי הוא ידידי.
 אין דרך מכובדת – להרוג; אין דרך עדינה – להרוס; אין טוב במלחמה
 זולת סיומה
 (אברהם לינקולן).

אל תאמר גיבור אני, פן תיתקל בגיבור ממך; הגיבור אינו אלא פסל
 נבוב, שבו מצאו מקלט זוחלים ועקרבי מוות.
 אל תמעייט בערכו של אויב, למרות שהוא נראה לך קטן.
 אם הבערת אש – לעיניך העשן ייכנס.
 אמור לי מיהם אויביך ואומר לך מי אתה (ערבי).

אמר אפרוסיאב¹⁷: יוצא אני למלחמה. צבעו את זנב סוסי בצבע
 ארגמן (שיר פרסי עתיק).

אמר זאל לגיבור רוסתם¹⁸: לעולם אל תקל ראש באויבך; אל תראה
 בו חסר אונים

¹⁷ אפרוסיאב (Afrosiab) הוא שמו של המלך המיתולוגי של טוראן (Turan), גיבור הפואמה 'שאה-נאמה' של גדול משוררי פרס פירדוסי (אבו אל-קאסם מנצור 934-1020). הספר יצא בעברית בתרגומו של אליעזר כגן.

¹⁸ רוסתם, המכונה גם רוסתם-י דסתאן, או רוסתם בן זאל, הוא אחד מגדולי הגיבורים בתרבות הפרסית. עלילותיו מסופרות באפוס הפרסי השאהנאמה ("ספר המלכים" או "אפוס המלכים"), שנכתב בשנת 1010 על ידי המשורר הפרסי פירדוסי, שהתבסס על מקורות קודמים.

ונטול כוח.

אני ציפור אלוהים. אלמלא החטאים הגדולים שלך, אלוהים לא היה שולח אותי להעניש אותך (צ'ינג'ז חאן).

אפשר לכבוש את העולם תוך כדי רכיבה, אך לא ניתן למשול בו תוך ישיבה על האוכף.

באתי, ראיתי, ניצחתי (יוליוס קיסר).

בהישמע קול קורא של הגיבורים – מה תועלת בשיר?

במלחמה, נצור את נשקך בפני החזק ממך ותביס את החלש ממך (צ'ינג'ז חאן).

בעת ניצחון אתה ראוי לשמפניה; בעת תבוסה את זקוק לה (נפוליאון).

בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ (תהילים לד, ו)

בשעה שדרושה נוקשות, אין מקום לרכות. על-ידי רכות לא תהפוך אויב לאוהב אלא רק תגדיל את דרישותיו (סעדי, המאה ה-13).

גלימותיהם התבדרו ברוח כשני נשרים הנלחמים על חייהם.

הזהיר מוכן תמיד להדוף התקפה, כי יד זדונית יכולה לנעוץ בו חרב.

היסטוריה כותבים המנצחים.

היסטוריה כותבים לא בדיו אלא בדם של העבר.

הכול סודי אבל כולם יודעים (רוסי).
המלחמה – עצה וגבורה.

המתגונן – מתנוון.

המתקיף גם אם חלש הוא – ינצח גם נמר זועם.

הנה סוס והנה נשק הם לי במקום משתה בגן. בדהור סוסי למלחמה איך אשכב בין שושנים? (איברהים מונטסיר, המאה ה-10)

חנית חדרה שריונו; חיצים פגעו במגנו. ברדלס דרס אותו. נמר הרג אותו.

חרב חדה לא נעשית מברזל עלוב.

יְהוָה עַז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם (תהילים כט יא)

כאשר יורד עליכם גשם הוא גם יורד על האויב (יצחק שדה).

ככל שאויביך יהיה כנוע, יש לפחד ממנו תמיד (סעדי).

כל זמן שהשאה של חורזם לא שלף את חרבו מן הַנֶּדֶן ישרור שקט גם בעמקים של 'מעבר לנהר'.¹⁹

כל חייל נושא בתרמילו את שרביט הגנרל (נפוליאון).

כל מי שלימדתי לירות בחץ וקשת הפך אותי למטרתו (סעדי).

כשרומא תיפול כל העולם ייפול.

לא תוכל לנצח אם לא תלמד להפסיד.

לו היו לי שמונה שעות לכרות עץ - שש מהן הייתי משקיע בהשחזת הגרזן (אברהם)

לינקולן).

למען השלום תהיה ערוך למלחמה.

לעולם אל תפריע לאויב שלך לעשות טעויות (נפוליאון).

לשלוח חיל ללא הכשרה לשדה הקרב היא בגידה (קונפוציוס).

מאמנים צבא עשרים שנה כדי לנצח ביום אחד (צ'ינגיס חאן).

מי שאינו מתגונן – יאבד.

מי שיודע לסכור את פיו ולדבר ברגע הנכון לא יידע מריבה לעולם (הודי).

מכות קטנות מפילות עצי אלון (רוסי).

מלחמה - עושר לאחדים ואסון לרבים.

ניצח בקרב והפסיד במלחמה.

¹⁹ 'מעבר לנהר' או Mavarlanar בכתבי סופרים ערבים הוא כינוי למרחבים שבין הנהרות אמו-דאריה והסיר-דאריה (כיום אוזבקיסטן).

נלך למלחמה נגד עם שכן, נשוב שבעים ועשירים (צ'ינגיז חאן).
 סכסוך אינו שדה קרב שבו מנצחים ומנוצחים יוצאים ללא פגע.
 עם ארור זה רוכב כל כך מהר, שאיש לא יאמין אם לא יראה במו
 עיניו (קלאוויגו).
 פרקליטו של השטן.

צבא עכברים, בפיקודו של אריה, יוכל לעשות יותר מצבא אריות בפיקודו
 של עכבר (יוליוס קיסר).

צבא צועד על קיבתו (נפוליאון).
 צלחנו את המלחמה נצליח גם בזה.
 צלקת לרוחב הפנים היא תפארת לאיש מלחמה.
 צריך לסלוח לאויב, אבל לא לסמוך עליו (צ'ינגיז חאן).
 שְׁכָל בלי זיכרון – כמבצר בלי חיילים (נפוליאון).
 שנאה רווחת בין מדינות ולא בין אזרחים בודדים.

צ'ינג'יז חאן ומלחמותיו

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

בני אדם היו שואלים זה לזה:
האם ישובו ויאירו השמים
המכוסים עשן של ישובים בוערים
או שכבר הגיע קץ העולם?

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

הדורות הבאים של עמנו
ילבשו בגדים רקומים בזהב,
יאכלו משמנים וממתקים,
ירכבו על סוסים אבירים
ויחבקו בזרועותיהם נשים יפות.

ללוחמים העניים אמר:
 עתידים אתם להיות בני חורין,
 שלל הקרב וחיות הצייד לכם הם.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

דומה ממלכתי לאגם שופע,
 שרק סכר בולם אותו מלהתפרץ.
 אנשי המלחמה שלי השחילו חרבותיהם
 ומחכים להסתער על המערב.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

עליכם לצאת למלחמה גדולה.
 תשובו מן המלחמה ענודים זהב,
 ולפניכם עדרי סוסים, בקר
 והמון עבדים מומחים בכל מיני אמנויות.
 אאכיל לשובע את העניים שברועים,
 אעטוף את גופם משי יקר.
 לכל אחד אתן שבויות אחדות.
 אנחנו נכבוש ארץ עשירה מאוד.
 תשובו עשירים כל כך
 עד שלא יספיקו לכם בהמות המשא
 כדי להוליך את השלל לאוהליכם.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

אני רואה ערפל, זיעת סוסים
 פרוש על שדות חרושים;
 אנשים מבוהלים רצים;
 הנשים נסחבות בפלצורים
 צורחות זעקות של חיות בר
 שם ישטפו נהרות גועשים
 ושמים עֲשָׁנִים ילהטו מאש
 ויישובים בווערים.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

אינני סולח למי שמעז לעמוד בדרכי
 מבלי לכפוף את גבו כעבד.
 אתנקם במי שאינו מקבל את מרותי.
 ארדוף את מי שנלחם בי.
 אהרוג זקן וטף במשפחתו.

כה אמר צ'ינג'יס חאן:

אני מתעב מותרות ונוהג חיי צניעות.
 לי בגד אחד ומאכל אחד,
 מזוני שווה למזונו של הדל ברועים.
 במערכות הצבא אני תמיד בראש
 ומעולם לא פיגרתי בשדה הקרב.
 על כן עלה בידי להגשים מפעל אדירים

ולאחד את כל העולם תחת שלטוני²⁰.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

אינני אוהב לשכב על מצעים מחוממים
 כדרכם של הסינים המפונקים
 או על כסתות כדרך הסוחרים המוסלמים.
 אוהב אני לחוש את האדמה הקשה
 ואת חתיכת המחצלת שמציע לי העבד הסיני.

כה אמר צ'ינג'ז חאן:

אם אמות קברו אותי
 במקום שעוברים בו הצבאים הקלים
 בעלי הקרניים הכפופות,
 במקום שנשרים חגים בשמים לאיטם,
 בתילים אלה טמונים שרידי הגיבורים הגדולים.

הבה נזכרה

נזכור ערבות מונגוליה,
 את קְרוּלֵן הכחול, את אוֹנוֹן הזהב²¹.
 תשעים עמים מרדנים
 רמס הצבא המונגולי לעפר,
 אנחנו סופָה ולהבה לעמים,

²⁰ מיכאל פראבדין, הכיבוש הגדול – קיסרות המונגולים, ת"א 1966, 466 עמ'.

²¹ נהרות במונגוליה.

ארבעה מדבריות אדמו
 אחרינו מַדַּם הרוגים.
 הרגו, הרגו;
 זקנים וצעירים.
 כה אמר צ'ינגיז חאן:
 אשים בפיכם סוכר,
 אעטוף בַּטְנִיכֶם משי וּפְרוֹה,
 הכול שלי, הכול שלי;
 אין פחד לפני,
 את כל העולם
 אקשור לְאוֹפֵף סוסי.
 קדימה, קדימה!
 סוסים אבירים,
 צַלְכֶם מִטִּיל אֵימָה
 על העמים.
 לא נעצור, לא נעצור
 את סוסינו הדוהרים,
 עד נרחץ אותם
 במימי הים האחרון²².

²² נהרות קרולן ואונון נשפכים למימי הארגונה, והם הנהרות העיקריים במונגוליה התיכונה שבה חי צ'ינגיז חאן את שנותיו הראשונות.

הימנון לצ'ינגיז חאן

צוהלות סוסות

עדריהן תזכורנה,

בוכיות בנות

אמותיהן תזכורנה

פזמון: מה רבו עושרי ותהילתי!

סוס הערבה תוקיר,

כי תדהר פרש אביר

חיל הערבה לך ישיר

כי תלך אחרי חאן אדיר.

פזמון: מה רבו עושרי ותהילתי!

כי תרכב על סוס אביר

מרחקים יהיו קרובים,

כי תכה אויב אביר –

יריעו לך גם אוהבים.

פזמון: מה רבו עושרי ותהילתי!

כל רואה את צ'ינגיז חאן
 יודע – הוא אדון עולם,
 הבו גודל לצ'ינגיז חאן
 ירימו כל העם קולם.
פזמון: הבו גודל לצ'ינגיז חאן.

חורזם הפצועה - קינה

ארץ שושנים, חדוה ושיר
 איך היית מדבר, גְּנִיךְ לְאֵשׁ?
 כאן מושל המונגולי, עטוף הפרוה,
 ואת מתבוססת בדמיך, חורזם הפצועה
 רק נשמע בְּכִי הַטֵּף והשבויות
 וַיֵּן לֵנוּ, וַיֵּן לֵנוּ, וַיֵּן לֵנוּ.
 מהֶרְרִי שלג זורם נהר לְזֶרְאֶפְשָׁאן
 עכשיו הוא מַר מַדָּם ומדמעות
 מתאַבֵּךְ עשן שחור, קְדָרוֹ השמים,
 אחים ואבות נִסְפוּ בקרבות.
 רק נשמע בכִי הַטֵּף והשבויות
 וַיֵּן לֵנוּ, וַיֵּן לֵנוּ, וַיֵּן לֵנוּ.
 הוּי חורזם! הוּי חורזם!

מונגולים

האם ישובו ויאירו השמים המכוסים עשן

של ישובים בווערים
או הגיע כבר קץ כל בשר
הדורות הבאים של עמנו ילבשו בגדים רקומים בזהב,
יאכלו מעדנים,
ירכבו על סוסים אבירים
ויחבקו בזרועותיהם נשים יפות
(ג'ינגיס חאן ללוחמיו).

עתידיים אתם להיות בני חורין
שלל הקרב וחיות הציד – לכם הם!
(ג'ינגיס חאן לעניים המרודים).

מטבעות-לשון

(מבחר)

[הערת המלבי"ד: בשיח היומיומי שלנו, בתקשורת ובקולנוע, אנחנו מתבלים את השיח במטבעות לשון ומטפורות ציוריות, מבלי שתמיד נהיה מודעים לכך. מוגש כאן לקורא היקר מבחר שמשך את תשומת לבי לאורך שנים].

אבד את הצפון.

אבן דרך.

'אום שמום' (בן-גוריון).

אור בקצה המנהרה.

אורז בן-גוריון.

אותה גברת בשינוי אדרת.

אחד בפה ואחד בלב (פסחים קיג ב).

אחריי המבול (צרפתי).

איזה מזל!

איזה קטע.

איזו שאלה!²³

איחר את הרכבת.

איך שהגלגל מסתובב?

אין אחדות דעים.

אין לאל ידו.

'אין לי!' (שר האוצר יגאל הורביץ).

אין לי צל של ספק.

אין לנו ארץ אחרת.

אין סודות בחברה.

אין צל של ספק.

איפה אתה חי?

איתן כסלע.

²³ יש זזו תשובה מתחמקת. כשהאב שואל את הבן: 'האם הלכת לבית הכנסת?' והוא משיב: 'איזו שאלה!'

איש אשכולות.
אכלו לי, שתו לי...
אכלנו מאותו מסטינג.
אל תבייש את הפירמה.
אל תדרוך שם, הרגע שטפתי.
אלוהים אדירים.
אל תיכנסו לי לְרַחֵם
אם תרצו אין זאת אגדה (הרצל)
אני כבר אנוח בקבר.
אני מסיר את הכובע בפניך.
אפקט הפרפר.
אצלי אפשר לאכול מהרצפה.
'ארגז כלים'²⁴.
אתה תותח.
אתם היהלומים שבכתר.
בהן צדק.
בהתחשב בנסיבות.
בטן האנייה.
ביקש את ידה.
בית החלומות.
בכל רמ"ח אבריו.
בלי למצמץ.
במקרה הכינותי מראש.
בסופו של יום.
בקשתך – בשבילי פקודה.
ברור כשמש.

²⁴ כישורים ויכולת.

ברירת מחדל.
גג העולם.
גיבורי תרבות.
גילה את אמריקה.
גלגל ההצלה שלהם.
גם יָפָה, גם אוֹפָה.
גמר לו את החיים.
דברים היוצאים מהלב ונכנסים ללב.
דיל סודי.
דמעה גולשת לים.
דמעות תנין.
האדונים בחליפה.
הגברים בוכים בלילה.
הגדיש את הסאה (ירושלמי שבת נג).
הדברים הוצאו מהקשרם.
הדברים של ה'ביוקר'.
הדרכים יודעות לאן ללכת.
ההר הוליד עכבר.
הוא כבר מתלוצץ עם רופאיו.
הוציא כרטיס צהוב/אדום.
הותר לפרסום.
החוט המשולש.
החזיר ציוד (מת).
היום שאחרי.
הלסת נשמטה.
המנוע מאחורי הקלעים.

העלה חרס בידו²⁵
 העֵתֶק – הַדְּבִק.
 הרבה דגים בים.
 הרימו גבה.
 השמים נפלו עליי.
 התיאבון בא עם האכילה.
 והדרת פני זָקֵן (ויקרא יט, לב).
 וחיו באושר ובעושר עד היום הזה.
 זאב בודד.
 זה קורע (מצחוק).
 זה קטן עליך.
 זוג יונים.
 זָקֵן – זה קנה חכמה (קידושין לב, ב)
 חבל על הזמן.
 חדרו לקודש הקודשים.
 חוד החנית.
 חומה בצורה.
 חור עצום בלב.
 חטא היוהרה.
 'חלב ציפורים' (ערק).
 חלקת אלוהים הקטנה.
 חמורו של משיח.
 חסר לו בורג.
 חצי הכוס המלאה.
 חצי חינם.

²⁵ חרס כאן במשמעות של 'צדף'. שולה פנינים שלא הצליח במאמציו, צלל למעמקים כדי לגלות פנינים והעלה צדף ריק.

חרב פיפיות²⁶

חשבון נפש.

טוב למות בעד ארצנו (טרומפלדור).

טוב מדי מכדי להיות אמת.

טחן מים.

טיפה בים.

טיפול שורש.

טיפסת על עץ גבוה מדיי.

טלית שכולה תכלת²⁷

יהלום שבכתר.

יהלֶלֶךְ זָר... וְלֹא, פִּיךְ!

יום אתמול חלף ומחר טרם הגיע.

יום הדין.

יונים מתופפות על לב.

יושבים על חבית חומר נפץ.

יכלו להכניס אותי לכיס הקטן.

יצא מכליו.

יש לי חלום (מרטין לותר קינג).

כאילו אין מחר.

כאן גרים בכיף.

כְּבִדְהוּ וְחֻשְׁדְּהוּ (עפ"י מסכת דרך ארץ).

כבודו של אדם בלבושו (עפ"י בן-סירא).

כולם היו בְּנֵי (ארתור מילר).

²⁶ פוגעת בדוקר ובנדקר.

²⁷ משל לדבר מושלם שאין בו פגם (עפ"י במדבר טו לח).

כמה חבל.

כמו אוויר לנשימה.

כרחוק מזרח ממערב (תהילים קג יב)

כריש נדל"ן.

כתובת על הקיר (דניאל ה).

לא בוכים על חלב שנשפך.

לא דובים ולא יער (עפ"י סוטה מז, א).

לא היה ולא נברא (בבא בתרא טו א).

לא ידעתי את נפשי (שיר השירים ו יב).

לא יסולא בְּפֶז (עפ"י איכה ד ב).

לא מחזיק מים (אנגלי).

לא מצאתי את ידיי ואת רגליי.

לאבד את הצפון.

לאסוף את השברים.

לב העניין.

לב מלא.

לב שבור.

להד"ם – לא היו דברים מעולם (ירושלמי, בבא מציעא א, א).

להוציא מחט מערימת שחת.

להחזיק את הראש מעל המים.

להיכנס לנעליו.

להיכנס מתחת לאלונקה.

להניח את המפתחות.

להעיף מכל המדרגות.

לרדת מהעץ.
 להפך ברגל גסה.
 לוע הארי.
 לחצות קו אדום.
 לטאטא מתחת לשטיח.
 לי זה עולה יותר.
 לך טפס על עץ אחר.
 לכרות ברית עם השטן.
 למה כל הטוב הזה מגיע לי?
 למה? מי מת?
 למי קראת...?
 למשוך את השטיח מתחת לרגליך.
 לנקות את השולחן.
 לעולם לא עוד.
 לעץ יבש אין צל.
 לפרק את החבילה.
 לפתוח/לסגור תיק.
 לקפוץ למים.
 לקפוץ על העגלה.
 לרקוד עם כוכבים.
 לשפוך את התינוק עם המים.
 מגדל שן.
 מונח על כף היד.
 מזילים דמעות תנין.
 מחט בערימת שחת.
 מי שִׁמְךָ?²⁸

²⁸ לשפוט אותי.

מכאן ועד להודעה חדשה.

מכונת רעל²⁹

מלח הארץ.

מלחמת קודש.

מן הפח אל הפחת.

מסביב לשעון (24/7).

מסתובב סביב הזנב.

מעגל דמים.

מצנח זהב³⁰.

מרים גבה.

משוגעים רדו מהגג (יגאל הורוביץ, שר האוצר).

משפט מחוזי.

מתחת לרָדָאר.

מת-חי.

מת עליה!

נאמר בפרהסיה.

נבואה שמגשימה את עצמה.

נולד עם כפית זהב בפה.

נכנס לו לווריד.

²⁹ הפצה של מדע שקרי נגד יריבים.

³⁰ לבכירים הפורשים מהעבודה.

נכסי צאן ברזל.
 נפלתי מהכיסא (כששמעתי).
 נפש בריאה בגוף בריא (עפ"י היפוקרטס).
 נשק יום הדין.
 סדין אדום.
 סוף גנב לתלייה.
 סיפורי סבתא.
 סיכת ביטחון.
 עבר זמנו בטל קרבנו (ברכות כו א).
 עברית קְשָׁה שְׁפָה (יוסי בנאי).
 עולם החלומות המתוקים.
 עור של פיל.
 עיפרון מחודד בקלמר.
 על טעם ועל ריח אין מה להתווכח.
 עלה לו הסעיף.
 עלה התאנה שלהם.
 עם רגל אחד בקבר.
 עמק הבכא.
 עננים ורוח וגשם אֵין (עפ"י משלי כה יד).
 ערפל הקרב.
 עשה אחד ועוד אחד.
 פה קבור הכלב.
 פסיכולוגיה בגרוש.

פרפרים בבטן.

פרצוף תשעה באב/איכה.

פתיל קצר.

צוחק זה שעוד לא בוכה.

צוחק לכולם בעיניים.

צוחק מי שצוחק אחרון.

צינור החמצן (של...).

ציפור הנפש.

ציפור קטנה לחשה.

צל של ספק.

צמחו להם כנפיים.

קבורת חמור.

קו פרשת המים.

קח אוויר.

קיבל רגליים קרות.

קריאת השכמה.

קשר שתיקה.

ראש קשה ולב רך.

רוקד על כל החתונות.

ריח של ניקיון.

רצונו של אדם כבודו (עפ"י ירושלמי, פאה, א ה)³¹.

רתמו את העגלה לפני הסוסים.

שבר כלי.

שבת שחורה.

³¹ במקור בלשון נקבה: 'הואיל והוא רצונה – הוא כבודה'

שומרי הַסֵּף.
שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ (שמות ג ה).
שֵׁם פֶּס.
שמו שמור במערכת.
שמר על אש קטנה.
שעון החול.
שקט תעשייתי.
תאווה לעיניים.
תדע כל אם עבריה.
תותח-על.
תזמורת של החיים.
"תצא בחוץ" (הרב עובדיה יוסף).
תחילתה של ידידות נפלאה ('קזבלנקה', סרט).
תחת זכוכית מגדלת.
תיאבון בא עם האוכל.
תמונת ראי.
תקופת האבן.
תקרת הזכוכית.

